

Sulejmanov vojni pohod kroz Hrvatsku s posebnim osvrtom na Sigetsku bitku

Ranogajec, Martina

Master's thesis / Diplomski rad

2014

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:310705>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-25**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Diplomski studij Hrvatskog jezika i književnosti i Povijesti

Martina Ranogajec

**Sulejmanov vojni pohod kroz Hrvatsku s posebnim osvrtom na
Sigetsku bitku**

Diplomski rad

Mentor: prof. dr.sc. Ivan Balta

Osijek, 2014

Sažetak:

Godine 1520. sultanom Osmanskog Carstva postaje Sulejman I., koji razvija svoje osvajačke planove i provodi jačanje i organizaciju državne uprave, zbog čega je dobio nadimak Kanuni (Zakonodavac). Cilj prve sultanove vojne bio je osvajanje Beograda, koji je bio ključna točka koja je mogla turskoj vojsci otvoriti vrata Panonske nizine. Ugarsko-hrvatskim kraljevstvom tad je vladao Ludovik II. Jagelović. Nakon smrti Ludovika u bitki na Mohačkom polju, Ivan Zapolja okrunjen je za ugarsko-hrvatskog kralja i vazala Osmanskog Carstva. Zapolja je prepustio nasljedstvo Ferdinandu Habsburškom. Kralj Ferdinand sklopio primirje sa Sulejmanom. Do kraja 1529. godine Turci su osvojili čitav Srijem i lijevu stranu Pobošća, a 1536. osvojili su Đakovo, Gorjane, Podgorač, Palinu, Suboticu i Gradišku te Našice i Cernik. Požega je također ubrzo osvojena. Napadnut je i Klis, koji se predao Turcima. Čitava južna Hrvatska pala je u turske ruke. Sulejman je u Budimu osnovao Budimski beglerbegluk. S osmanskom je vojskom osvojio tvrđavu Našice, odakle je Turcima bio slobodan put prema Orahovici, Voćinu, Drenovcu, Miklešu i donjoj Podravini. U borbama s Turcima pod Budimom i Peštom istaknuo se Nikola Zrinski, kojeg je kralj Ferdinand imenovao hrvatsko-slavonskim banom. Turci su odlučili udariti na Beč, a put im je priječio Siget, tada najvažnija tvrđava u Ugarskoj. Nikola Zrinski bio je kapetan utvrde. Turci su u kolovozu 1566. Započeli opsadu. Opsada je trajala punih pet tjedana. Nova varoš se nije mogla dugo braniti, pa je Zrinski morao uzmaknuti u staru varoš. Sultan Sulejman je umro 4. rujna, a veliki je vezir zatajio sultanovu smrt. Kada se cijela turska vojska spremila na juriš, knez Zrinski je odlučio provaliti iz grada i junački poginuti. Od branitelja grada Sigeta izginuli su gotovo svi. Turke je Siget stajao 18 000 konjanika i 7000 janjičara. Nakon pada Sigeta veliki je vezir Sokolović ostao još neko vrijeme u Ugarskoj, i dalje tajeći da je sultan mrtav. Nakon povratka u Carigrad, veliki je vezir objavio sultanovu smrt, a vojska se poklonila mladom Selimu II., koji je već sjeo na prijestolje u Carigradu.

Ključne riječi: sultan Sulejman, turska osvajanja, Siget, Nikola Zrinski

Sadržaj

Uvod.....	4
1. Pad Bosne.....	5
2. Osmanski ratovi u 15. stoljeću.....	7
3. Sultan Sulejman I. Veličanstveni.....	8
3.1. Carstvo Sulejmana I. Veličanstvenog.....	11
4. Stanje u Ugarsko-Hrvatskom kraljevstvu uoči turskih ratova.....	13
5. Turska osvajanja u Hrvatskoj do opsade Sigeta.....	14
5.1. Pad Beograda i ulazak Osmanlija u Hrvatsku.....	14
5.2. Mohačka bitka.....	16
5.3. Cetinski sabor.....	18
5.4. Pad Jajca i Jajačke banovine.....	20
5.5. Sulejmanova vojna na Beč 1529. godine.....	22
5.6. Turska osvajanja za vrijeme građanskog rata.....	23
5.7. Gubitak Slavonije i Klisa 1537. godine.....	25
5.8. Od drugog ugarskog rata do mira s Ferdinandom i Karlom.....	28
5.9. Pad Virovitice i Čazme 1552. i prodor preko Une 1556. godine.....	33
5.10. Turska osvajanja između rijeka Kupe, Korane i Une.....	35
5.11. Prekid primirja i nova Sulejmanova vojna.....	37
6. Sigetska opsada.....	39
6.1. Grad Siget.....	39
6.2. Nikola Šubić Zrinski.....	40
6.3. Mehmed paša Sokolović.....	41
6.4. Sigetska bitka.....	43
7. Posljedice Sigetske bitke.....	47
8. Tijek turskih ratova nakon Sigetske bitke.....	48
9. Zaključak.....	50
10. Popis priloga.....	51
11. Popis literature.....	52

Uvod

Hrvatski se narod potkraj 15. stoljeća suočio s golemom opasnošću koja će za njih imati tragične posljedice. Vojni uspjesi sultana Sulejmana I. na području koje se prostiralo od Srednje Europe do Indijskog oceana priskrbili su Osmanskom Carstvu status svjetske sile. Naglo širenje Carstva na Balkanskom poluotoku vodilo je prema potpunom uništenju naroda na tom području, uključujući i Hrvate, kako s etničke, tako i sa političke karte ondašnje Europe. U hrvatskim su zemljama u prvim stoljećima novog vijeka dominirali različiti politički i gospodarski sustavi. Unatoč tome, svijest o nekoć moćnome hrvatskome kraljevstvu, koje je svojom voljom ušlo u zajedničku državu s Mađarima, te na saboru u Cetingradu 1527. godine bez prisile izabralo Ferdinanda Habsburškog za kralja, tinjala je među plemstvom Banske Hrvatske, a prihvaćali su ju i stanovnici komuna na obali Jadranskog mora. Težnja za političkim jedinstvom hrvatskih zemalja dominantna je nit povijesti društvene elite Hrvata. Usprkos pismenim obećanjima o vojnoj pomoći, Ferdinand Habsburški nije izvršavao obveze vezane za obranu Hrvatske, nego se posvetio borbi protiv Ivana Zapolje. Taj je sukob onemogućio uspješnu obranu države pred naletima Osmanlija. Nakon što je 1566. sultan Sulejman pošao u nov pohod na Beč, trebao je osigurati lijevo krilo, odnosno osvojiti utvrdu Siget.

Ovaj se rad sastoji od osam poglavlja u kojima su opisani uzroci, tijek i kraj Sulejmanovih vojnih pohoda kroz Hrvatsku, s posebnim osvrtom na Sigetsku bitku. Kako bi se što bolje shvatili uzroci i tijek osmanlijskih osvajanja, u radu se polazi od pada Bosne, koji je Osmanlijama pomogao pri budućim napadima na Hrvatsku. Osim pada Bosne, važno je spomenuti ratove koji su Osmanlije vodile na drugim područjima, nakon čega su konačno krenuli na Habsburgovce. Dugogodišnji napadi i osvajanja Sulejmana Veličanstvenog na ovim područjima prerasli su u težnju za osvajanjem Beča, kao najvažnije točke za nadziranje središnjeg dijela Europe. Na putu prema Beču ispriječila se utvrda Siget, koja će biti ključna za uništenje osmanlijskih planova.

1. Pad Bosne

Turci su dugo vremena napadali bosanske krajeve. Nakon pobjede Ivana Hunjada kod Beograda 1456. godine, bosanski je kralj Stjepan Toma naumio osloboditi svoju zemlju turske vlasti. U pripremama za rat s Turcima podržavao ga je papa Kalikst III. Unatoč tome, namjere bosanskoga kralja zaustavljene su smrću kralja Ladislava Postuma i slabom pomoći s kršćanske strane. Stjepan Toma je tada odlučio svoju vlast proširiti i na Srbiju i uskoro je sklopio savez s despoticom Jelenom, suprugom pokojnog despota Lazara Brankovića, prema kojem je sin Stjepana Tome trebao oženiti despotovu kćer. Tako je bosanski kraljević Stjepan Tomašević postao baštinikom Srbije i bosanskog kraljevstva 1459. godine.

Turski sultan Mehmed II. želio je vratiti izgublenu vrhovnu vlast nad Srbijom, a osim toga, želio je otvoriti put prema Ugarskoj i ostalim zemljama u srednjem Podunavlju. Na vijest da se sultan primiče Smederevu izbila je buna protiv Stjepana Tomaševića, kojeg su žitelji Smedereva smatrali ugarskim nametnikom. Pobunjenici su krenuli u susret sultanu i predali mu gradske ključeve. Padom Smedereva sultan je zadobio i ostatak despotske države, a Srbija je pretvorena u turski pašaluk.¹

Turci su pod Hasan-pašom provalili u Bosnu 1460., a iste godine umire kralj Stjepan Toma. Stjepan Tomašević naslijedio je bosansko kraljevstvo u vrlo teškim prilikama. Kraljevstvo je s jedne strane bilo izloženo navalama Turaka, a s druge razjedinjeno unutrašnjim neprilikama. Stjepan Tomašević se za pomoć obratio papi Piju II., koji je poslao svoje poslanike u Bosnu da pomažu Stjepanu i da ga, u njegovo ime, ovjenčaju kraljevskim vijencem. Stjepan Tomašević se uspio izmiriti s bosanskom vlastelom, a svoju je prijestolnicu prenio u Jajce. Posredovanjem pape došlo je do izmirenja između Tomaševića i Matije Korvina te je među njima sklopljen savez protiv Turaka. Stjepan Tomašević je uskratio sultanu uobičajeni danak, na što je sultan Mehmed pokrenuo vojnu na Bosnu.

U proljeće 1463. Mehmed je provalio s mnogobrojnom vojskom i zauzeo Podrinje i Bobovac te krenuo na Jajce. Stjepan Tomašević sklonio se u Jajce i čekao pomoć europskih vladara. Sultan šalje Mahmut pašu u Jajce kako bi uhvatio kralja, no Tomašević je pobjegao u Sokol na Plivi, a potom u Ključ. Ondje se kralj predao nakon što mu je obećano da će mu biti zajamčen život i da će dobiti drugu pokrajinu u zamjenu za Bosnu. Mahmut paša doveo je

¹ Milan Prelog, *Povijest Bosne od najstarijih vremena do propasti Kraljevstva*, Naklada J. Studničke i druga, Sarajevo, 1912., str. 67.-70.

zarobljenike sultanu u Jajce, a sultan je dao sastaviti fetvu prema kojoj „gospodar nije dužan održati riječ jednoga od svojih slugu, ako ju je bez gospodareve privole zadao“.²

Bosanski je kralj smaknut u sultanovu taboru pred Jajcem, a bosanski su knezovi ugušeni u svojim ćelijama. Prije no što je osuda izvedena, kralj je izdao nalog svim gradovima da se pokore bez otpora. Kraljevina Bosna postala je, uz kraljevinu Srbiju, turska pokrajina.³

Uskoro su slično poginuli brojni bosanski velikaši, a oni koji su ostali su pobjegli u Ugarsku ili su prihvatili islam i tako sačuvali svoje posjede i položaje. Nakon pada Bosne pod tursku vlast došlo je do otežane komunikacije između Bosne i područja sjeverno od Save, pa je 1514. godine došlo do podjele Bosanske vikarije na Provinciju Bosnu-Hrvatsku, pod vlašću ugarsko-hrvatskog kralja i na Bosnu-Srebrenu, pod turskom vlašću.⁴

² Joseph Von Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva 1.*, Elbookers, Zagreb, 1979., str. 196.

³ M. Prelog, *Povijest Bosne od najstarijih vremena do propasti Kraljevstva*, str 70.-74.

⁴ Stjepan Sršan, „Migracije Hrvata u Ugarsku pod vodstvom bosanskih franjevaca do sredine 18. stoljeća“, u: Pavo Živković, *Povijesni zbornik – godišnjak za kulturu i povijesno naslijeđe*, br. 1 i 2 (God. I), Odsjek za povijest – Filozofski fakultet Osijek, 2006./2007., str. 70.

2. Osmanski ratovi u 15. stoljeću

Velika su osmanska osvajanja u 15. stoljeću izvedena na štetu protivnika zbog njihovih slabih vojnih redova i unutarnje neorganiziranosti. Među tim su se protivnicima ponajviše isticali Habsburgovci u Europi i Safavidi u Iranu. Golemi prostor na koji se Carstvo proširilo trebalo je nadzirati s barem dvije vojske: jedne koja bi nastavila borbe uzduž istočnih granica i druge koja bi služila za osvajanje novih područja na Zapadu. Stalne pobjede Carstva ovisile su o spretnosti sultana da izbjegne borbu s više neprijatelja na raznim bojištima istodobno.⁵

Zahtjev Sulejmanove politike bio je održavanje mira, kako u unutrašnjosti, tako i izvana. Na taj bi način moć države ostala nepodijeljena te bi se mogla usmjeriti na jednu točku. Nakon je Mletačka Republika neutralizirana, glavni neprijatelj u Europi bilo je Habsburško Carstvo.⁶

⁵ Skupina autora, *Povijest 9: Počeci novoga doba (16. stoljeće)*, Zagreb, Europapress holding, 2008., str. 461.-463.

⁶ J. Von Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva 1.*, str. 360.

3. Sultan Sulejman I. Veličanstveni

Sulejmanov otac, sultan Selim I., zbacio je 1512. godine s prijestolja svoga oca Bajezida II. Selim I. bio je poznat pod nadimkom Yavuz (Strogi, Okrutni). Novi je sultan bio znatno ratoborniji od svog oca Bajezida II. i nije se obazirao na mirovne ugovore koje je on sklopio. Silovitim udarom u jesen 1512. godine osvojili su Turci cijelu Srebreničku banovinu. Sultan Selim I. ostao je poznat kao osvajač Sirije i Egipta te kao prvi osmanski halif (vjerski poglavar) i čuvar svetih mjesta islamskog svijeta, Meke i Medine. Dana 30. rujna 1520. Selima je naslijedio sin Sulejman. Selimova je vladavina pretvorila osmansku državu u velesilu istočnog i južnog Mediterana, Bliskog istoka i jugoistočne Europe. Njegovim je osvajanjima Osmansko Carstvo doseglo opseg kao nikad prije, prostirući se na azijskom, afričkom i europskom kontinentu.⁷

Sulejman je rođen 1494. godine u Trapezuntu, gdje je njegov otac Selim u to vrijeme bio namjesnik. Školovanje započinje sa sedem godina u palači Top kapi u Istanbulu, gdje uči jezike, filozofiju, matematiku, osnove vojne strategije, mačevanje i ostale borilačke vještine. Postoje svjedočanstva koja tvrde da se oduševljavao djelom Aleksandra Makedonskog i pojmom „cara Istoka i Zapada“. Pretpostavlja se da je Sulejmanova majka Hafse bila Tatarska s Krima, kći kana Mengeli Giraja. Sulejman je kao mladić, još za vrijeme Bajezida II., dobio na upravu sandžak Bolu. Dolaskom Selima II. na vlast 1512. godine, Sulejman je, kao prijestolonasljednik, poslan kao namjesnik u Manisu.⁸

⁷ Ivo Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, Golden marketing, Zagreb, 1998., str. 57.

⁸ V. J. Parry, *A History of the Ottoman Empire to 1730*, Cambridge University Press, 1976., str. 79.

Prilog 1. Sulejman I. Veličanstveni

Sulejman dolazi na vlast 1520. godine, kao deseti sultan Osmanskog Carstva, a njegova će vladavina u trajanju od 46 godina postati najduža u šestoljetnoj povijesti Osmanskog carstva.⁹

Matuz navodi kako moderna historiografija označava sultana imenom Sulejman I., iako se prije običavalo govoriti o njemu kao o Sulejmanu II., jer se među osmanlijske sultane ubrajao i princ Sulejman, jedan od sinova Bajazita I.¹⁰

Sulejman je, suprotno svom brutalnom i eksplozivnom ocu, bio velikodušan, obazriv i uglavnom pravedan. Unatoč tome, bezobzirno je provodio one državne interese koje je kao sultan i halif smatrao važnima ili nužnima. Sultan je obično sudjelovao u vojnim pohodima, no vojno bi vodstvo prepustio svojim vojskovođama. Nije se bavio međunarodnim odnosima jer je tu odgovornost prepustio velikim vezirima.¹¹

Sulejman je neprestano kovao planove koje je ostvarivao brzo i sigurno, a svojim je ponašanjem odavao karakternog čovjeka i vladara.¹²

⁹ V. J. Parry, *A History of the Ottoman Empire to 1730*, Cambridge University Press, 1976., str. 79.

¹⁰ Josef Matuz, *Osmansko Carstvo*, Školska knjiga, Zagreb, 1992., str. 76.

¹¹ J. Matuz, *Osmansko Carstvo*, str. 76.-84.

¹² J. Von Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva I.*, str. 346.

3.1. Carstvo Sulejmana I. Veličanstvenog

Sulejman I. Veličanstveni došao je na prijestolje u mnogo povoljnijim okolnostima u odnosu na osmanske vladare koji su mu prethodili. Nije se morao suočavati ni s kakvim unutarnjim sukobima zahvaljujući svom ocu Selimu I. koji je dao ukloniti sve vladare iz osmanske dinastije. Osvajanja njegovih prethodnika omogućila su mu jaku stratešku poziciju, kako na Istoku tako i na Zapadu. Osim toga, Sulejmanu su prethodnici ostavili i veliko bogatstvo i velik broj vojnih postrojbi. U Europi je Sulejman bio poznat pod nadimkom Veličanstveni zbog raskošnog i sjajnog dvora, dok je unutar samog Carstva bio poznat kao Zakonodavac (Kanuni) zbog njegova rada na organizaciji, institucionaliziranju i kodificiranju raznih segmenata društva i vlade.¹³

Dolaskom na vlast, Sulejman razvija svoje osvajačke planove i dosljedno provodi jačanje i organizaciju državne uprave, zbog čega su mu suvremenici nadjenuli titulu Kanuni. Podržavao je nastavak započetih osvajanja na Bliskom istoku i na obali sjeverne Afrike, no za razliku od Selima, Sulejman je težište svoje vanjske politike usmjerio prema zapadu, kako bi zavladao Panonskom nizinom i srednjom Europom.¹⁴

Iako je na vlast došao lako, njegovo preuzimanje vlasti nije proteklo bez teškoća jer je u to vrijeme prijetila opasnost da iznova otpadne Sirija, koja je tek nedavno uključena u Osmansko Carstvo, ali još nije bila posve integrirana. Sulejman nije osobno sudjelovao u smirivanju stanja u Siriji jer je bio usredotočen na pripreme za rat u Europi. Za vrijeme Sulejmanove vladavine ponovno se javila volja za ekspanzijom usmjerena protiv nevjernih „kaura“. Osmanskom je prodoru pogodovala zavađenost među silama Europe koje nisu mogle oblikovati jedinstvenu frontu protiv osmanskih osvajača. Osim toga, osmanski prodor u Europu omogućen je zahvaljujući znatnim izvorima bogatstva novoosvojenih zemalja Azije, Sirije i Egipta. Te su zemlje osvojene u vrijeme Sulejmanova oca, Selima I.¹⁵

Sultan Sulejman je prvu vojnu vodio u Siriji, gdje je ugušio pobunu. Slijedila je Ugarska, a za otvaranje puta prema Ugarskoj ključno je bilo osvajanje Beograda.¹⁶

Osmanski ekspanzivni naponi bili su ostvareni na tri fronte: na sjeverozapadu države, najprije protiv Ugarske, a potom protiv Habsburgovaca u Austriji; u Sredozemlju, prvo protiv Rodosa, a zatim Mletačke Republike; i protiv Safavida u Perziji. Izbjegavalo se vođenje rata

¹³ Skupina autora, *Povijest 9: Počeci novoga doba (16. stoljeće)*, str. 449.

¹⁴ I. Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 57.

¹⁵ J. Matuz, *Osmansko Carstvo*, str. 76.-77.

¹⁶ Stephen Turnbull, *The Ottoman Empire, 1326 – 1699*, London, Osprey Publishing, 2012., str. 45.

na više fronti, a ratne sukobe koji su se više godina otezali bez opipljivog uspjeha završavali su mirovnim ugovorima kako bi omogućili koncentraciju snaga na jednoj fronti.¹⁷

Zahvaljujući svojim brojnim osvajanjima koja su uslijedila, Sulejman je ostao zapamćen pod nadimkom Veličanstveni.¹⁸

Unutar svoje države Sulejman je provodio brojne zakone kojima je nastojao urediti osmansko društvo. Tako je dao uskladiti poreze s mogućnostima poreznih obveznika na temelju katastarskih provjeravanja, koja su se odvijala svakih pedeset godina.¹⁹

Muslimanski pravosudni sustav reorganiziran je tako da djeluje nepristrano i bez protekcije. Uspostavljena je jaka kontrola nad radom činovnika koji su morali služiti interesima države, službenici su imenovani na temelju njihove sposobnosti.

Organizacija središnje vlasti, provincija i vojske strukturirana je tako da su jasno bili određeni zadaci i dužnosti svakog službenika i vojnika u nizu zakona i zakonika, koji su predstavljali temelj strukture i društvenog djelovanja.²⁰

¹⁷ J. Matuz, *Osmansko Carstvo*, str. 77.

¹⁸ S. Turnbull, *The Ottoman Empire, 1326 – 1699*, str. 45.

¹⁹ Skupina autora, *Povijest 9: Počeci novoga doba (16. stoljeće)*, str. 459.

²⁰ Isto, str. 450.-460.

4. Stanje u Ugarsko-hrvatskom kraljevstvu uoči turskih ratova

Ugarsko-hrvatskim kraljevstvom vladao je Ludovik II. Jagelović, kralj Ugarske i Češke, sin Vadislava Kazimira i Ane de Candale.²¹ Ludovikovo je kraljevstvo gubilo na snazi zbog slabosti središnje vlasti. Došlo je do porasta moći velikih feudalnih posjednika, kojima se protivio ne samo kralj, nego i niže plemstvo na čelu s Ivanom Zapoljom, vladarom Erdelja. Ivan Zapolja bio je general ugarsko-hrvatskoga kralja Matije Korvina i vojvoda Transilvanije od 1511. do 1526. godine. Nakon smrti kralja Ludovika u bitki na Mohačkom polju okrunjen je za ugarsko-hrvatskog kralja i vazala Osmanskog Carstva. Budući da nije imao nasljednika, 1538. godine prepustio je nasljedstvo svome suparniku, Ferdinandu. Međutim, iduće je godine dobio sina što ga je potaknulo na poništenje dogovora. Nakon njegove smrti kraljem je proglašen njegov sin Ivan Žigmund, koji je, uz upravljanje majke Izabele, zadržao tu titulu do 1551. godine.²²

Karlo V. Habsburški i francuski kralj Franjo I. bili su kandidati za krunu Svetog Rimskog Carstva, a obojica su obećavali okupljanje cjelokupne europske snage protiv Osmanlija. Za cara je u ožujku 1521. izabran Karlo V., što je dovelo do rata između dvojice vladara. Europa je bila podijeljena, a Osmanlije na čelu sa Sulejmanom I. iskoristile su stanje.²³ Brakom Ludovikove sestre Ane s nadvojvodom Ferdinandom I. Habsburškim, bratom cara Karla V. i njegovim namjesnikom u Austriji, porasla je bojazan Zapolje da Habsburgovci žele preuzeti Ugarsko-hrvatsko kraljevstvo. Francuski je kralj Franjo I. potaknuo Osmansko Carstvo da krenu na Ugarsku kako bi ublažio pritisak koji su Habsburgovci vršili na zapadu njegova kraljevstva.²⁴

Prilog 3. Ludovik II. Jagelović

²¹ Stjepan Brodarić, *Mohačka bitka 1526.*, Dukat, Vinkovci, 1990., str. 16.

²² Skupina autora, *Povijest 9: Počeci novoga doba (16. stoljeće)*, str. 463.

²³ Halil Inalcik, *Osmansko Carstvo, Klasično doba 1300.-1600.*, Srednja Europa, Zagreb, 2002., str. 41.

²⁴ Skupina autora, *Povijest 9: Počeci novoga doba (16. stoljeće)*, str. 463.

5. Turska osvajanja u Hrvatskoj do opsade Sigeta

5.1. Pad Beograda i ulazak Osmanlija u Hrvatsku

Na dvoru kralja Ludovika II. u Budimu promjena sultana nije izazvala osobitu pozornost jer se vjerovalo da će novi sultan nastaviti osvajanja izvan Europe. Već je početkom 1521. u Budim došao Sulejmanov poslanik Behrem-čauš i zatražio u sultanovo ime plaćanje danka.²⁵ Naime, Sulejman je sklopio mir s Venecijom, a nakon toga i s Francuskom putem poslanika i razmjenom pisama u kojima je Franjo I. poticao sultana na rat protiv Ugarske i Ferdinanda. Franjo I. želio je u Ugarskoj na vlast postaviti Karla V. Uskoro je odlučeno da će sljedeća vojna krenuti na Ugarsku.²⁶ Zahtjev plaćanja danka shvaćen je kao izazov, što je pokazano ubojstvom Behrem-čauša. Ovakav razvoj događaja razbjesnio je Sulejmana i ubrzalo njegovu odluku da osobno povede vojsku protiv Ugarske, a svojim sandžakbegovima prepusti ratovanje u Hrvatskoj.

Cilj prve sultanove vojne bio je osvajanje Beograda koji je bio ključna točka koja je mogla turskoj vojsci otvoriti vrata Panonske nizine. U lipnju 1521. poslao je Sulejman beglerbega Ahmed-pašu da napadne Šabac, a velikom veziru Piri-paši naredio je da opsjedne Beograd. Iza njih nastupao je sam Sulejman predvođeni glavninu vojske. Nakon što je Piri-paša osvojio Zemun, veliki je vezir opkolio Beograd sa svih strana, a palatin Stjepan Bathory je bio prisiljen na povlačenje preko Dunava.²⁷ Beograd je pao 29. kolovoza 1521., a time je Sulejman otvorio vrata srednje Europe.²⁸ Za to je vrijeme Bali-beg osvojio Slankamen i cijeli istočni Srijem. U studenom 1521. za hrvatskog je bana postavljen Ivan Karlović, našavši se tako u izrazito nepovoljnom položaju. Nasuprot Karloviću nalazili su se višestruko vojno jači bosanski i hercegovački sandžakbeg Gazi Husrev-beg i Mahmud-beg, sin Ahmed-paše Hercigovića, koji će se usredotočiti na jug Hrvatske.²⁹

Padom Beograda, Ugarska i Hrvatska bile su stalno izložene turskim napadima i došlo je do više oružanih sukoba. Turci su odmah po padu Beograda osvojili Ostrožac i Skradin, a u namjeri da osvoje Knin i Krupu spriječile su ih austrijske posade. U isto su vrijeme konjanici pod vodstvom Ferhat-bega pojačali pritisak duž Save i Drave preko Hrvatske sve do Kranjske.³⁰

²⁵ I. Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 57.-58.

²⁶ J. Von Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva 1.*, str. 359.

²⁷ I. Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 57.-58.

²⁸ H. Inalcik, *Osmansko Carstvo, Klasično doba 1300.-1600.*, str. 41.

²⁹ I. Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 57.-58.

³⁰ J. Von Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva 1.*, str. 360.

Gubitkom Knina glavni oslonac u obrani od Turaka postaje Bihać, koji ujedno preuzima i vodeću ulogu u Hrvatskoj južno od Save. U proljeće 1523. manje skupine akindžija ponovno upadaju u Hrvatsku i ugrožavaju Šibenik, no nisu imali većih uspjeha jer ih je sprječavala vojska nadvojvode Ferdinanda. Osim toga, Republika Venecija je uspjela ishoditi od sultana zabranu Husrev-begu i Mahmud-begu da uznemiravaju i napadaju njezine posjede u Dalmaciji. Unatoč očekivanjima da će se Turci na neko vrijeme povući, akindžije ponovno napadaju. Prešle su Unu i krenule u pustošenje okolice Modruša i Ozlja. Napadaju i Ostrovcu te nakon kraćeg opsjedanja zauzimaju grad. Pad Ostrovice najavio je skorbu propast južnog dijela Hrvatske.³¹

Kralj Ludovik II. pisao je svim kršćanskim vladarima o turskoj opasnosti i pri tome tražio pomoć, a trebala su mu i sredstva za rat, tako da se za malo dana prikupila velika svota novca.³²

Suprotno protivljenju staleža u Hrvatskoj, Ludovik je početkom 1524. postavio Ivana Tahyja za bana. Ferdinand je s Nikolom Zrinskim sklopio je poseban ugovor o preuzimanje kneževih gradova Novog i Dobre Njive u koje će smjestiti svoje posade, opskrbiti ih hranom, streljivom i oružjem. Slanjem pomoći pridobivao je nadvojvodu Ferdinand hrvatske velikaše, vezao ih uz sebe i postupno gradio put izboru za kralja Hrvatske, a preko nje i Ugarske. Ugarski su staleži zatražili na Saboru od kralja Ludovika da kneza Krstu Frankapana postavi za hrvatskog bana, no njihova se želja nije ostvarila. Krsto Frankapan je potom nagovarao hrvatsko plemstvo da se stave pod okrilje cara Karla i nadvojvode Ferdinanda. Staleško poslanstvo upućeno u Budim dalo je kralju Ludoviku nedvosmisleno do znanja da će biti prinuđeno birati drugog vladara ako ih ne bude zaštitio.³³

Biskup Pavao Tomori se u to vrijeme nalazio na čelu Srijema.³⁴ Tomori je 1526. godine u Srijemu potukao 15 000 letećih odreda, oduzeo im zarobljenike, konje i oružje, a glavu Ferhat-bega donio je u Budim kralju Ludoviku.³⁵ Odmah zatim pojavljuju se pred Jajcem tri sandžakbega: Husrev Vrhbosne (Sarajeva), Sinan iz Bitolja (Monastira) i Bali-beg iz Smedereva, s 20 000 vojnika. Jajce je ipak ostalo neosvojeno zahvaljujući svojim braniteljima Petru Kegleviću i Blažu Keriju. Blaž Keri je, nekoliko mjeseci ranije, turskom kapetanu Džemu, koji ga je pozvao na dvoboj, jednim udarcem odbio stegno usmrtivši ga na mjestu. U obrani Jajca pomaže im grof Krsto Frankopan, proslavljen u talijanskim ratovima,

³¹ I. Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 59.-63.

³² S. Brodarić, *Mohačka bitka 1526.*, str. 24.-25.

³³ I. Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 59.-63.

³⁴ S. Brodarić, *Mohačka bitka 1526.*, str. 21.

³⁵ J. Von Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva I.*, str. 360.-361.

sa 16 000 ljudi. Jajce je opskrbljeno živežnim namirnicama, a Turci su suzbijeni. Za tu je obranu Frankopan primio od kralja Ludovika naslov „zaštitnika Dalmacije i Hrvatske“.³⁶

Kao prethodnicu poslao je velikog vezira Ibrahim-pašu, kojeg je u Beogradu s vojskom čekao semderevski sandžakbeg Bali-beg. Početkom srpnja Bali-beg je osvojio Slankamen i zajedno se s Ibrahim-pašom okomio na Petrovaradin koji je pao krajem mjeseca. Početkom kolovoza stigli su Turci do Iloka i bez većih napora osvojili grad. Dok je sultan Sulejman s glavninom vojske boravio u Iloku, izaslanici Osijeka i Erduta su 8. kolovoza predali gradske ključeve veziru Mustafa-paši Jahijapašiću. Saznavši za pad Petrovaradina, kralj Ludovik naređuje palatinu Stjepanu Bathoryju da smjesta požuri s vojskom do Osijeka kako bi zapriječio prijelaz Turcima preko Drave. Nakon što je Sulejman 14. kolovoza stigao u Osijek, smjesta je naredio gradnju pontonskog mosta preko Drave. Graditeljima je bilo potrebno pet dana kako bi dovršili most te je 19. kolovoza osmanska vojska krenula preko mosta.³⁷

5.2. Mohačka bitka

Idući sultanov cilj bio je Budim, prema kojemu se išlo duž Dunava i Drave. Velikaši su po pitanju obrane od Turaka bili nesložni, a takvom je stanju pridonosila i činjenica da na ovom području nije postojao dovoljno dobro utvrđen grad u koji bi se mogle skloniti ugarske čete dok im ne stigne kakva pomoć. Ugarskoj tada nisu bile u stanju pomoći ni Njemačka ni Francuska, koje su usto i međusobno ratovala.³⁸

Sultan je, posjetivši grobove svog oca, djeda i pradjeda, pošao iz Carigrada s više od sto tisuća ljudi i tristo topova u ponedjeljak 23. travnja 1526. godine, na dan Hizira. Dan Hizira smatran je osobito sretnim danom jer je Hizir čuvar izvora života i tvorac poljana, a na taj se dan sultan obično seli iz svog zimskog dvorca u ljetnji, a konji se iz carske konjušnice svečano tjeraju na pašu.³⁹

Na putu prema Mohaču, kraljeva se vojska okupljala sporo i u malom broju. Vrhovno zapovjedništvo nad vojskom trebalo je pripasti knezu Krstu Frankapanu, koji se u to vrijeme nalazio u Njemačkoj. Kada je vojska stigla u Batu, zaključeno je da će vrhovno zapovjedništvo ipak preuzeti kaločki biskup Pavao Tomori dok ne stigne knez Krsto Frankapan. Dvorski kancelar Stjepan Brodarić podržavao je mišljenje velikaša da se kralj ne

³⁶ J. Von Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva 1.*, str. 360.-361.

³⁷ I. Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 65.-66.

³⁸ Vjekoslav Klaić, *Povijest Hrvata*, Knjiga četvrta, Nakladni zavod MH, Zagreb, 1980., str. 417.-426.

³⁹ J. Von Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva 1.*, str. 362.

bi trebao upuštati u bitku prije no što dođe knez Frankapan jer je kraljeva vojska malobrojna i nemoćna bez pomoći Frankapana.⁴⁰ Za to je vrijeme sultanova vojska na putu do Mohača teško prodirala kroz brojne neprohodne močvare. Prolazeći kroz Osijek, dao je podići svoj šator neposredno uz rijeku kako bi ubrzao gradnju pontonskog mosta preko Drave. Most je bio gotov za pet dana, a isto toliko je i vojska prelazila preko njega. Nakon što su svi prešli Dravu, Osijek je spaljen i razoren, a most uništen.⁴¹

Mohač se nalazi na zapadnoj strani dunavskog otoka, a prema tome naziv Mohač nosi i otok i ravnica. U jutro 28. kolovoza 1526. godine, po jutarnjoj molitvi, vojska je stupala prema svom uobičajenom poretku, sa sultanom i janjičarima među posljednjima u redu. Sultan je, osim s janjičarima, bio okružen sa šest odreda redovite konjice i svojom tjelesnom stražom. Zauzeo je mjesto iza anadolskih trupa, blizu postolja s topovima u podnožju brežuljka. Osmanska je vojska bila uvelike brojnija i raspolagala je znatno većim brojem dobro postavljenih topova. Mađarska je vojska prva krenula u napad, no bezuspješno jer su Turci uzvratili topovima, a vojska kralja Ludovika se razbježala. Izbjegavši smrt sablje, potonuli su u močvaru, a s njima i sam kralj Ludovik, utopivši se u nabujalom potoku Čeleju.⁴² Bitka je trajala nepuna dva sata, a kraljeva je vojska bila uništena.⁴³ Nakon bitke su akindžije, leteći odredi, dobili dopuštenje za pljačkanje. Mohač je spaljen, a pohod na Budim nastavljen.⁴⁴

S Mohačkog je polja Sulejman krenuo prema Budimu, kamo je i stigao 10. rujna.⁴⁵ U Pešti su sultana i vezire svečano dočekali ugarski uglednici i sultan im je obećao Ivana Zapolju za kralja. Dana 24. rujna započeo je povratak turske vojske lijevom obalom Dunava, brodovi su nosili bogat plijen iz dvora i knjižnicu Matije Korvina.⁴⁶

Unatoč pobjedama, Sulejman nije nastavio prodor na sjeveru zbog dogovora s Ivanom Zapoljom. Tim je dogovorom sultan priznao Zapolju kao kralja u zamjenu za priznanje njegove vrhovne vlasti kao sultana i u zamjenu za obvezu plaćanja danka. Na taj je način sultan mogao kontrolirati stanje na tom području te planirati napade na sjever prema habsburškim zemljama.⁴⁷

⁴⁰ I. Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 66.

⁴¹ J. Von Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva 1.*, str. 363.

⁴² Isto, str. 364.-365.

⁴³ I. Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 66.

⁴⁴ J. Von Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva 1.*, str. 365.

⁴⁵ I. Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 66.

⁴⁶ J. Von Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva 1.*, str. 366.

⁴⁷ Skupina autora, *Povijest 9: Počeci novoga doba (16. stoljeće)*, Zagreb, str. 465.

Na pobjedonosnom povratku iz Ugarske Turci su zaposjeli Osijek i započeli obnovu grada, tako da je do kraja 1526. godine uglavnom bio obnovljen. Pobjedom na Mohačkom polju sultan Sulejman stekao je golemu prednost i osigurao put novim osvajanjima u Panonskoj nizini.⁴⁸

Osmanskom pobjedom kod Mohača i zauzimanjem Budima Osmanlije su ugrozile Habsburgovce. Povukli su se iz Ugarske zauzevši samo Srijem. Osmanlije su htjele pretvoriti Ugarsku u vazalnu državu jer je bilo preteško i preskupo uspostaviti izravnu osmansku vlast u potpuno stranoj zemlji. Sulejman je bio primoran ponovno doći s vojskom u Ugarsku 1529. godine jer su pristalice Habsburgovaca u Ugarskoj izabrali za kralja nadvojvodu Ferdinanda, brata Karla V., a potom su zauzeli Budim i protjerali Zapolju.⁴⁹

Mohačkom bitkom Ugarska je nestala s političke pozornice kao nezavisna državna tvorevina, što će potrajati stoljećima. Propasti Ugarske su pridonijele unutarnje teškoće i zastarjela vojna organizacija, ali i činjenica da kralj Ludovik II. nije uspio dobiti vanjsku pomoć. Nakon Mohačke bitke Ugarska je podijeljena na zapadni dio kojim je vladao Ferdinand Habsburški, i istočni, koji je pripao Ivanu Zapolji.⁵⁰

5.3. Cetinski sabor

Vodeću ulogu u političkom životu Hrvatske tada preuzima knez Krsto Frankapan kao njezin zaštitnik i branitelj. Preuzimanjem te uloge Krsto Frankapan nije se priklonio ni vojvodi Ivanu Zapolji ni nadvojvodi Ferdinandu Habsburškom kao suparnicima za kraljevsku krunu.⁵¹

Saznavši za smrt kralja Ludovika, Ferdinand je prestao pomagati svome bratu Karlu V. u borbi protiv francuskog kralja Franje I. i svu je brigu posvetio nastojanju da stekne ugarsko-hrvatsko i češko prijestolje. Smatrao je da mu ta prijestolja pripadaju po nasljednom pravu supruge Ane i po zajamčenim ugovorima između Habsburgovaca i Jagelovića.⁵²

Izborom nadvojvode Ferdinanda 23. listopada 1526. za kralja Češke, bila je ubrzana podjela na dva tabora, osobito nakon krunidbe Ivana Zapolje u Stolnom Biogradu za kralja Ugarske.⁵³

⁴⁸ Ferdo Šišić, *Povijest Hrvata – pregled povijesti hrvatskog naroda*, drugi dio, Marjan tisak, Split, 2004., str. 287.

⁴⁹ H. Inalcik, *Osmansko Carstvo, Klasično doba 1300.-1600.*, str. 42.

⁵⁰ J. Matuz, *Osmansko Carstvo*, str. 78.

⁵¹ F. Šišić, *Povijest Hrvata – pregled povijesti hrvatskog naroda*, drugi dio, str. 287.

⁵² Vjekoslav Klaić, *Povijest Hrvata, Knjiga peta*, Nakladni zavod MH, Zagreb, 1980., str. 74.

⁵³ F. Šišić, *Povijest Hrvata – pregled povijesti hrvatskog naroda*, drugi dio, str. 287.

U Stolnom su se Biogradu okupili pristaše Ivana Zapolje i svi biskupi osim Brodarića i Salahaza koji su pristali uz Ferdinanda. U zboru velikaša je prvo pročitano zaključak iz 1505. kojim su svi stranci isključeni s ugarskog prijestolja, čime bi Ivan Zapolja bio smjesta proglašen za kralja. Dana 11. studenog Zapolja je okrunjen. Nakon toga poslao je glasnike na strane dvorove da objave njegov izbor za kralja i da zatraže priznanje.⁵⁴

Na stranu Ivana Zapolje su odlučno stali knez Krsto Frankapan, zagrebački biskup Šimun Erdody i dio plemstva između Save i Drave.⁵⁵ Time je Zapoljina stranka povela prevlast u Kraljevini Slavoniji.⁵⁶

Ferdinand je trebao pridobiti članove bivše dvorske stranke, u čemu mu je ponajviše pomagala sestra Marija u Požunu. Uz nju je Ferdinandu najviše vrijedio nekadašnji tajnik kralja Ludovika, Toma Nadasdy. Poslanici hrvatskih staleža polovicom studenog borave u Požunu. To su: Ivan Perušić, Gašpar Križanić i knez Ivan Karlović.⁵⁷ Ferdinandu se priklanja većina velikaša i plemstva u Kraljevini Hrvatskoj i ban Franjo Batthyany, kao i nekolicina vodećih velikaša i dio plemstva u samoj Ugarskoj. Sredinom kolovoza u Požunu borave poslanici hrvatskih staleža zajedno s Ivanom Karlovićem te putuju u Beč radi pregovora s Ferdinandom. Kralj je sklopio dogovor s Karlovićem o davanju gradova Medvedgrada i Rakovca u zalog. Poslanici su se nakon toga vratili u Požun i prisustvovali izbornom Saboru na kojem su okupljeni izabrali Ferdinanda za kralja, a krunidbu Ivana Zapolje proglasili ništavnom. Sabor se sastao 1. siječnja 1527. u Cetinu i jednoglasno izabrao Ferdinanda za kralja Hrvatske, potvrdivši time njezinu državnu i pravnu posebnost. Na saboru su bili prisutni mnogi velikaši i plemići: naslovni biskup kninski i opat topuski Andrija Tuškanić, Ivan Karlović knez Krbavski, knez Nikola Zrinski (otac sigetskog junaka), braća knezovi Krsto i Vuk Frankapani Slunjski i Cetinski, knez Stjepan Blagajski, Bartol Drašković i dr.⁵⁸

Nakon odabira Ferdinanda za kralja Ugarske, kraljevi su povjerenici pismeno zajamčili da će kralj u Hrvatskoj držati i plaćati tisuću konjanika i dvije stotine pješaka, a osim toga će osam stotina konjanika biti dodijeljeno velikašima i plemićima ovisno o njihovom položaju. Kralj Ferdinand će također na granici Hrvatske i Kranjske držati primjeren broj vojnika, opskrbit će tvrđave i gradove vojnim i drugim potrepštinama i

⁵⁴ V. Klaić, *Povijest Hrvata, Knjiga peta*, str. 77.-78.

⁵⁵ F. Šišić, *Povijest Hrvata – pregled povijesti hrvatskog naroda*, drugi dio, str. 287.

⁵⁶ V. Klaić, *Povijest Hrvata, Knjiga peta*, str. 79.

⁵⁷ Isto, str. 74.-80.

⁵⁸ F. Šišić, *Povijest Hrvata – pregled povijesti hrvatskog naroda*, drugi dio, str. 287.

poštivati sve povlastice, prava, slobode i zakone Kraljevine Hrvatske, te je uvijek braniti i štiti njezine staleže i stanovnike.⁵⁹

Kao odgovor na Sabor u Cetinu, 6. siječnja 1527. sazvaio je knez Krsto Frankapan Sabor u Dubravi kod Čazme, a na kojem su prisutni izabrali Ivana Zapolju za kralja. Na taj su se način sjever i jug Hrvatske podijelili u dva suprotna tabora, a obrana od Turaka potisnuta je u stranu.⁶⁰

5.4. Pad Jajca i Jajačke banovine

Sukob oko izbora kralja i pripreme za rat unutar Kraljevine Hrvatske pratili su osmanski diplomati, kako bi sa što manje napora ostvarili svoje ciljeve u Bosni i na jugu Hrvatske. Ferdinand nije ispunjavao svoja obećanja dana u Cetinu jer je bio zauzet utvrđivanjem vlasti u Češkoj i Šleskoj. Vrhovni kapitan Nikola Jurišić je radio sa senjskim kapetanom Petrom Kružićem i hrvatskim knezovima za obranu zemlje, no nije imao dovoljno novca niti vojske.⁶¹

U to je vrijeme srpski despot Stjepan Berislavić Grabarski izveo protunapad i preoteo Turcima utvrde u Erdutu, Borovu i Vukovaru. Berislavić je namjeravao doći turskoj vojsci u Osijeku iza leđa i protjerati ih te ovladati prijelazom preko Drave kako bi zaustavio daljnje nadiranje osmanske vojske prema zapadu. Berislavić za ostvarenje svog nauma nije imao dovoljno vojnika niti ratne opreme, a nije ni dobio pomoć iz Hrvatske i Ugarske. Turci su ponovno osvojili oslobođene utvrde i u njih smjestili jake posade.⁶²

Murad-beg Tardić, poturica podrijetlom iz Šibenika, krenuo je na gradove Ivana Karlovića, Obrovac i Udbinu. Brzim pokretima vojske došao je do Obrovca, kojeg je osvojio 3. ožujka 1527. Do sredine travnja osvojio je i Udbinu i kaštele Komić i Mrsinj, posljednje gradove u Krbavi. Time su Turci slomili otpor na jugu Hrvatske, gdje je u zaleđu Splita, izvan njihova dosega ostao samo Klis.⁶³

Pad Obrovca i Udbine dojmio se hrvatskih knezova i plemića koji su se sastali 28. travnja u Cetinu.⁶⁴ U travnju je ponovno sazvan Sabor u Cetinu koji je svojim izlaganjem primorao kralja Ferdinanda da se još jednom pismeno izjasni i učini nešto prema danim obećanjima. Konjanike i pješake nije mogao poslati jer se spremao za rat protiv Ivana

⁵⁹ V. Klaić, *Povijest Hrvata, Knjiga peta*, str. 84.-85..

⁶⁰ I. Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 66.-70.

⁶¹ V. Klaić, *Povijest Hrvata, Knjiga peta*, str. 92.

⁶² I. Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 71.-72.

⁶³ V. Klaić, *Povijest Hrvata, Knjiga peta*, str. 93.-94.

⁶⁴ Isto, str. 94.

Zapolje, ali je primio u službu bivšeg bana Petra Keglevića i naredio je Nikoli Jurišiću da Bihać opskrbi ratnim potrepštinama i pronade način kako bi grad bio stavljen pod kraljevu vlast. Ferdinand je za bana postavio Ivana Karlovića, kako bi olakšao Batthyanyju bansku dužnost.

Ferdinandova i Zapoljina vojska sukobile su se 27. rujna 1527. kod Tokaja, pri čemu je vojska kralja Ferdinanda potukla Zapolju, a istog je dana kod Varaždina smrtno stradao Zapoljin pristaša knez Krsto Frankapan. Njegovom je smrću nestao vodeći Ferdinandov protivnik i Zapoljin pristaša.⁶⁵

Zaokupljen ratom protiv Zapolje, kralj Ferdinand zanemario je obranu Jajca i cijele Jajačke banovine.⁶⁶ Jajce se nije moglo dugo oduprijeti sjedinjenoj snazi namjesnika iz Smedereva i Bosne pa se predalo uz uvjet da se slobodno povuče sa zapovjednikom Stjepanom Grbonogom. Tako je Turcima bez obrane predana i Banjaluka, druga glavna utvrda Bosne. S Jajcem i Banjalukom pali su i gradovi: Bijelo jezero, Orlovac, Sokol, Levac, Serepvar, Aparuk, Perga, Bočac i Greben u Bosni. Padom Jajca i Jajačke banovine nestao je posljednji trag kršćanske vlasti u nekadašnjoj Bosanskoj krajevini.⁶⁷

Nestankom Jajačke banovine su se naselja i gradovi uz rijeku Unu našli neposredno na udaru osmanske vojske. Turcima je bio otvoren put sjeverno od Save u Požešku i Križevačku županiju. Za to je vrijeme obrana Klisa bila na izdisaju. Senjski i kliški kapetan Petar Kružić nije primao nikakva sredstva unatoč kraljevu obećanju.⁶⁸

Prilog 4. Ivan Zapolja

Prilog 5. Ferdinand Habsburški

⁶⁵ I. Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 71.-72.

⁶⁶ J. Von Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva 1.*, str. 367.

⁶⁷ V. Klaić, *Povijest Hrvata, Knjiga peta*, str. 105.

⁶⁸ I. Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 71.-72.

5.5. Sulejmanova vojna na Beč 1529. godine

Tijekom 1528. godine Sulejmanu su dolazila poslanstva Ivana Zapolje i kralja Ferdinanda. Zapoljin je poslanik sa Sulejmanom sklopio prijateljski savez i da potraži pomoć. Poslanik je zadobio sultanovu sklonost ovećavši mu prihode najunosnije ugarske biskupije, a dao mu je godišnje i nekoliko tisuća dukata. Ferdinand je obaviješten o Zapoljinom poslanstvu, pa je poslao svoje poslanike kako bi ponudili mir ili pregovarali o prekidu vatre. Međutim, način pregovaranja Ferdinandovih poslanika uvelike se razlikovao od onog Zapoljinog poslanika, te su zbog svojih zahtjeva zatvoreni na devet mjeseci.⁶⁹

Husrev-beg je i treći put provalio u Hrvatsku i Kranjsku zaputivši se prema Metlici. Ondje ga je spremno dočekala vojska bana Ivana Karlovića i Bernardina Ritschana. Vojske su se sukobile u listopadu 1528. ispred grada Belaja nedaleko Duge Rese. U žestokom su sukobu Turci poraženi i natjerani u bijeg, no nije došlo ni do kakvih promjena granice Hrvatske i Osmanskog Carstva. Slijedila je nova Sulejmanova vojna, čiji je cilj bio osvajanje Beča.⁷⁰

Pripremajući se za tu vojnu, u proljeće 1529. godine naredio je sultan Sulejman da se podigne most preko Save kod Šapca i da se utvrdi Osijek. Poslije neuspjelih pregovora kralja Ferdinanda o produženju primirja, kojeg Turci u Hrvatskoj nikad nisu poštivali, prema ratnom planu napustio je Sulejman 10. svibnja Istanbul i krenuo prema Hrvatskoj i Ugarskoj.⁷¹

Neprestane kiše otežavale su napredovanje vojske preko nabujalih rijeka, a osobite poteškoće predstavljao je prelazak preko Morave i Save te Drave kod Osijeka, pa je bilo potrebno napraviti most.⁷²

Podno Osijeka sultan se utaborio 8. kolovoza, čekajući da pontonski most na Dravi bude sagrađen. Napokon je prešao Dravu 13. kolovoza, a već dva dana poslije most je bio srušen. Dok je njegova vojska rušila most, Sulejman se u Mohaču sastao s Ivanom Zapoljom. Ivan Zapolja došao je u Mohač praćen svojim poslanikom, a slijedeći je dan imao svečani prijem kao po Sulejmanu priznat ugarski kralj. Nakon toga sultan je produžio prema Beču.⁷³

Sulejman i Ibrahim u rujnu su obilazili tvrđavu Budim te su nakon nekoliko dana zauzeli donja vrata, a nakon toga se tvrđava predala, čuvana od njemačkih kapetana Besserera i Taubingera, kojima je obećano da mogu slobodno otići. Sedmog dana nakon zauzeća Budima, Ivan Zapolja svečano je postavljen na Arpadovo prijestolje. Veliki vezir pošao je sa

⁶⁹ J. Von Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva 1.*, str. 368.

⁷⁰ I. Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 73.-77.

⁷¹ Isto, str. 76.

⁷² J. Von Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva 1.*, str. 369.-370.

⁷³ I. Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 73.-77.

sultanom prema Beču, a namjesnik Smedereva, Mehmed-beg, poslan je naprijed kako bi osigurao zemlju i donio vijesti. Prve skupine letećih odreda pojavile su se pred Bečom i počeli uništavati okolicu. U listopadu 1529. godine Turci su krenuli u juriš na obrambeni zid kod Kärntnertora. Međutim, branitelji bedema srčano su se branili i uspjeli su zaustaviti tursku vojsku. Na taj je način spašen Beč.⁷⁴

Prekid opsjedanja Beča bio je prvi Sulejmanov neuspjeh. Neuspjela opsada Beča 1529. odvratila je pozornost velikaša na sjeveru Hrvatske od turske opasnosti i ohrabrila pristaše Ivana Zapolje nakon njegova susreta sa sultanom Sulejmanom.⁷⁵

U pogledu ravnoteže snaga u obzir je došlo diplomatsko rješenje, a tijekom pregovora, koje je s osmanske strane vodio veliki vezir Ibrahim, Habsburgovci su spoznali da se ne sučeljavaju s gomilom barbara, nego s posve ravnopravnom silom.⁷⁶

Osvajanjem Nijemaca i Morovića proširili su Turci do kraja 1529. godine svoju vlast na čitav Srijem i lijevu stranu Pobosuča. Granična je crta između Hrvatske i Osmanskog Carstva približno vodila iznad Osijeka zaobilazeći tvrđavu Korog, odakle se spuštala prema Vinkovcima, od Vinkovaca Bosutom do utoka u Savu, zatim Savom do Gradiške.⁷⁷

5.6. Turska osvajanja za vrijeme građanskog rata

U listopadu 1530. godine sultanu dolazi poslanik kralja Ferdinanda, Nikola Jurišić i Josip grof od Lamberga, s pratnjom od dvadeset i četiri osobe. Kralj Ferdinand je, kao kralj Ugarske, tražio od svojih poslanika da zaključe mir. Veliki vezir Ibrahim je rekao poslanicima da će mir biti moguć samo ako Ferdinand odstupi od Ugarske, i ako preda ono što još tamo posjeduje. Poslanici na to nude novac koji Ibrahim odbija, ali ih unatoč tome sultan odluči primiti. Sultanu su ponovno izložene molbe koje su opet odbijene.⁷⁸

Turci su u Osijeku sagradili kaštel, a grad su opasali zidovima, odakle će pružati pomoć Ivanu Zapolji. Turci su na taj način lako mogli provaljivati i odvoditi podložno stanovništvo iz okolnih mjesta. Držeći krajiške zapovjednike u stalnoj napetosti, i manjim upadima i provalama odvrćući njihovu pozornost od stvarnih namjera osmanske vojske, u studenom 1530. osvojio je Husrev-beg Kobaš na ušću Orljave u Savu. U vojnom je pogledu to bio značajan uspjeh jer su se tako mogla otvoriti vrata Posavine i Požeške kotline, ali i većeg

⁷⁴ J. Von Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva 1.*, str. 370.-373.

⁷⁵ I. Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 73.-77.

⁷⁶ J. Matuz, *Osmansko Carstvo*, str. 78.

⁷⁷ I. Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 73.-77.

⁷⁸ J. Von Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva 1.*, str. 378.-379.

dijela Slavonije i sjevera Hrvatske. Osvajanje Kobaša i stvaranje turskog uporišta na lijevoj obali Save potaknulo je velikaše na okupljanje vojske. Pod vodstvom Ivana Tahyja i uz pomoć zagrebačkog biskupa Šimuna Erdodyja okupljena je vojska koja je Turcima trebala onemogućiti utvrđivanje i odbaciti ih preko Save. Husrev-beg spremno je dočekao napad na Kobaš i uspio je obraniti osvojeno. U Kobašu je sagradio utvrdu i opskrbio je topovima iz Jajca, odakle su Turci ugrožavali sva mjesta uzduž Save i na obroncima Dilja, Papuka, Krndije i Požeške gore.⁷⁹

Ban Ivan Karlović preminuo je u kolovozu 1531. Kralj Ferdinand nije imao pogodne osobe za bansku dužnost te je postavio topuskog opata Andriju Tuškanića za banskog namjesnika i tako oživio novu čast koja dotad nije bila poznata u hrvatskom političkom životu.⁸⁰

Stradanja stanovništva, razaranja posjeda i naselja u pograničnim provalama činile su svakidašnju pojavu na sjeveru Hrvatske. Dolazi do masovnog seljenja hrvatskog naroda pred najezdom Turaka, a samim time dolazi i do gubitka radne snage, što je za posljedicu imalo zastoj gospodarskog razvitka.

Peta Sulejmanova vojna bila je uperena protiv Njemačke i Karla V. Sulejman je krenuo na čelu vojske od 200 000 ratnika i 300 postolja za topove. Kod Osijeka se priključio bosanski namjesnik Husrev-beg.⁸¹

Ferdinand je ponovno ušao u Ugarsku 1531. godine i pri tome je opsjeo Budim. Na to je Sulejman odgovorio dovođenjem vojske u Ugarsku, do utvrde Kiseg, stotinu kilometara udaljenu od Beča. Sulejman je htio natjerati Karla V. na bitku na otvorenom polju, no tad je Karlov admiral Andrea Doria oteo osmanlijski Koron u Moreji. Sulejman je sve osmanske pomorske snage stavio pod zapovjedništvo Hayreddina Barbarosse, osvajača Alžira, imenujući ga velikim admiralom. Barbarossi je dobio naređenje o suradnji s Francuzima, s kojima je savezništvo sklopljeno 1536. godine. Barbarossa je 1538. pobijedio Doriju kod Preveza postavši time nesporn gospodar Sredozemlja.⁸²

Na ovom su Sulejmanovu pohodu pale utvrde: Šikloš, Egerseg, Baboča, Bjelovar, Bercence, Kapolna, Šafade, Kapornak itd., a Nikola Jurišić obranio je Kiseg.⁸³

Na povratku iz Sulejmanove vojne iz Ugarske ispod Kisega osmanska je vojska preplavila Slavoniju. Zajedno sa svojom vojskom prošao je tada Sulejman između Varaždina,

⁷⁹ I. Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 73.-77.

⁸⁰ V. Klaić, *Povijest Hrvata, Knjiga peta*, str. 105.

⁸¹ J. Von Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva 1.*, str. 380.-381.

⁸² H. Inalcik, *Osmansko Carstvo, Klasično doba 1300.-1600.*, str. 43.

⁸³ J. Von Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva 1.*, str. 380.-381.

Virovitice, Voćina, Slatine, Našica i Đakova, a cjelokupna zapadna Slavonija bila je prepuštena pljačkanju i haranju osmanske vojske.⁸⁴ Grad Požega koji je brojao 40 000-50 000 stanovnika, zapaljen je i zauzet, a dvorci Podgorač i Našice poslali su ključeve svojih vrata u znak predaje. Sultan za nagradu predaje dvorce s cijelim njihovim područjem velikom veziru u leno. Vojska je vodila i 30 000 robova iz Ugarske, Štajerske i Slavonije, a robove su prestali hvatati s ove strane Bosuta jer tu počinje carsko područje.⁸⁵

Pri povratku s vojnog pohoda, turski vojnici nisu opsjedali ni osvajali tvrde gradove, a njihovu vojnu pokretljivost i udarnu sposobnost sputavao je golemi ratni plijen i tisuće zarobljenika. Vojnom do Kisege 1532. završilo je prvo razdoblje osvajačkih ratova sultana Sulejmana, u kojem se granica između Hrvatske i Osmanskog Carstva iz 1530. nije mijenjala.⁸⁶

Krajem travnja 1533. došao je u carigrad Aloisio Gritti, Zapoljin opunomoćenik i po Ibrahimovu je nalogu raspravljao sa Ferdinandovim poslanikom o pravu na ugarsko prijestolje. Pregovori su dugo trajali, a Sulejman je saslušao oba poslanika i suglasio se za mir, ali je Ugarsku zadržao za Zapolju i njegove nasljednike, a Ferdinandu je dopustio zadržati ono što je tamo posjedovao. Austrija je skupo platila prvi mir: Ugarska je pripala Sulejmanu.⁸⁷

5.7. Gubitak Slavonije i Klisa 1537. godine

Neprestani Sulejmanovi ratovi iscrpili su ljudske i materijalne snage Carstva, pa je Turcima bio potreban odmor od ostvarivanja osvajačkih ciljeva. U to je vrijeme, točnije 1533. godine, kralj Ferdinand sklopio primirje sa sultanom Sulejmanom, a potom su njegovu vlast priznali i pristaše Ivana Zapolje. Zapoljina je stranka izgubila oslonac na sjeveru Hrvatske nakon što su zagrebaški biskup Šimun i Petar Erdody prešli na Ferdinandovu stranu. Zapoljina je stranka izgubila i svog najodanijeg sljedbenika, palatina Ivana Banića. Na taj je način napokon završen stranački rat i došlo je do popuštanja unutrašnjih napetosti i općeg smirivanja u zemlji.⁸⁸ Da bi osigurao poštivanje dogovorenog, Sulejman je uspostavio nov odred pograničnih vojnika akindžija kojima je jedina svrha bila redovito napadati Austriju

⁸⁴ I. Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 77.

⁸⁵ J. Von Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva 1.*, str. 385.

⁸⁶ I. Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 77.-79.

⁸⁷ J. Von Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva 1.*, str. 386.-387.

⁸⁸ I. Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 80.

kako bi uznemiravali Habsburgovce i time ih spriječili da organiziraju vojsku koja bi poduzela nov pohod na jug.⁸⁹

Nakon smrti kninskog biskupa Andrije Tuškanića u svibnju 1533. godine, kralj Ferdinand je za novog bana postavio Petra Keglevića. Petar Keglević imenovan je kraljevim povjerenikom ili namjesnikom u Kraljevinama Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji. Keglević je, preuzevši bansku dužnost, predsjedavao u Zagrebu na Saboru na kojem su se okupili staleži Hrvatske i Slavonije, što će ubrzo postati ustaljeni običaj da obje Kraljevine imaju jedan Sabor.

Primirje sklopljeno s Turcima uglavnom se poštivalo. Na granici je vladalo zatišje, iako su Turci i dalje pokušavali, bez uspjeha, opsjedati Klis. Petar Keglević se uskoro povlači u svoj grad Kostel zbog nezadovoljstva svojim položajem i otkazuje kralju Ferdinandu svaku javnu službu. Sabor se okuplja u Topuskom i traži od kralja da se brine za obranu od turskih napada i da se napokon uspostavu vladavina prava, a taj je zahtjev podržao i Ugarski sabor. No, i dalje se ništa nije dogodilo, pa je Hrvatska i dalje bila bez bana i vrhovnog vojnog zapovjednika. Krajiški zapovjednici i vodeći velikaši bili su prepuštani sami sebi u obrani Slavonije, odolijevajući nadmoćnim turskim snagama koliko su mogli i umjeli. Turci su do sredine studenog 1536. osvojili Đakovo, Gorjane, Podgorač, Palinu, Suboticu i Gradišku, a do kraja iste godine osvojili su i Našice i Cernik. Utvrđeni gradovi Korog i Požega bili su izvan dosega osmanske vlasti.⁹⁰

Razvoj događaja u Slavoniji potaknuo je sazivanje Sabora u Križevcima, na kojem su staleži izabrali Ivana Alapića za vrhovnog (zemaljskog) kapetana. Iako je kralj Ferdinand i dalje uvjeravao staleže da će uskoro izabrati novog bana, to se nikako nije događalo.⁹¹

Poslije kraćeg zatišja, krenuo je Mehmed-beg, potpomognut Husrev-begovim snagama, u osvajanje Požege u namjeru da podvrgne cijelu Požešku kotlinu osmanskoj vlasti.⁹² Husrev-beg je utvrdio gradove Brod i Kobaš na Savi odakle je provalio u županiju Požegu, dok je Mehmed-beg udario na grad s istočne strane. Znameniti grad Požega uskoro je osvojen, a sa požeškom tvrđavom osvojio je Mehmed-beg i Kaptol te sve okolne utvrde i naselja.⁹³

Turska vojna iz 1536. godine nije ispunila postavljene strateške zadatke jer prema zemljopisnom smještaju osvojenih mjesta i gradova, Turci nisu ovladali najvažnijim

⁸⁹ Skupina autora, *Povijest 9: Počeci novoga doba (16. stoljeće)*, str. 466.

⁹⁰ I. Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 80.-83.

⁹¹ V. Klaić, *Povijest Hrvata, Knjiga peta*, str. 144.

⁹² I. Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 80.-84.

⁹³ V. Klaić, *Povijest Hrvata, Knjiga peta*, str. 144.

strateškim uporištima, pa je njihov položaj između Save i Drave bio vrlo nesiguran. Osamljena tvrđava Korog južno od Osijeka nije bila od osobite vojne važnosti, za razliku od Požege i Požeške kotline. Na taj su način preostali slobodni krajevi između Krndije, Papuka i Drave bili osuđeni na propast.⁹⁴

Nakon što su Turci osvojili Požegu, vratio se Husrev-beg, bosanski sandžak, u Bosnu kako bi krenuo na Klis. Pridružio mu se hercegovački sandžak Piri-beg. Borbe oko Klisa trajale su nekoliko mjeseci. Turci su obnovili utvrdu u Solinu, a sagradili su i još dvije nove utvrde, u Ozrini i Kučini. Na taj su način htjeli ograditi Klis od svijeta i izgladnjivanjem ga prisiliti na predaju. Posada se junački držala, a kapetan Kružić tražio je pomoć na sve strane.⁹⁵ Na posljetku je Petru Kružiću, znamenitom senjskom i kliškom kapetanu, odrubljena glava, a Klis se predao Turcima. Najveći se dio posade tada povukao u Senj, gdje će pod imenom senjskih uskoka nastaviti borbu protiv Turaka, a potom i protiv Republike Venecije. Padom Klisa izgubljeno je posljednje uporište na jugu Hrvatske. Ponesen pobjedom, Murad-beg je osvojio i Kamengrad, pa se granica Osmanskog Carstva približila rijeci Uni.⁹⁶

U sve težim uvjetima obrane na granici i sve većoj turskoj opasnosti, kralj Ferdinand je, podržavan od svih staleža u zemlji, odlučio prijeći u protunapad i dobro pripremljenim vojnim pohodom osvojiti Osijek i izbaciti Turke iz Slavonije. Za vrhovnog vojnog zapovjednika planiranog pohoda postavio je vojskovođu Hansa Katzianera. Katzianer nije imao dovoljno iskustva u borbi s Turcima, a nije ni poznao prostor preko kojeg je trebao povesti vojsku do Osijeka.⁹⁷ Turci su, saznajući za okupljanje vojske u Katzianerovom taboru, utvrdili Osijek i opskrbili ga jakom posadom. Pripreme su tekle vrlo sporo, a vojska je od silnih napora, gladi i bolesti bila gotovo prepolovljena. Katzianer je 26. rujna stigao na milju udaljenosti od Osijeka i tu se utaborio. Počeo je napadati Osijek topovima, na što su Turci odgovarali tek pojedinačnom vatrom iz topova. Katzianerovoj desetkovanoj vojsci nije bilo spasa, pa je Katzianer krenuo prema Erdutu, a potom i prema Ivankovu, odakle se počeo povlačiti prema Širokom Polju. Turci su ih pratili i nasrnuli na tabor, te je tako Katzianerova vojska bila poražena. Kralj Ferdinand u takvoj je situaciji morao smiriti stanje, pa je proglasio Nikolu Jurišića novim vrhovnim kapetanom u Hrvatskoj.⁹⁸ Od 1557. godine u Čazmi se nalazilo središte turskog sandžaka Začasne, a u isto vrijeme kada su Turci padom Požege

⁹⁴ I. Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 85.

⁹⁵ V. Klaić, *Povijest Hrvata, Knjiga peta*, str. 148.

⁹⁶ I. Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 85.

⁹⁷ V. Klaić, *Povijest Hrvata, Knjiga peta*, str. 152.

⁹⁸ I. Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 85.-90.

učvrstili svoju vlast nad srednjom Slavonijom, oni su zauzeli i posljednje uporište hrvatskog otpora južno od Velebita – Klis, 1537. godine.⁹⁹

Tako je čitava južna Hrvatska (danas Dalmacija do Neretve), osim mletačkih pomorskih gradova, pala u turske ruke. Pod utjecajem turskog napredovanja izmirile su se suprotstavljene stranke - plemstvo koje je na saboru u Cetinu 1. siječnja 1527. htjelo Ferdinanda Habsburškog za kralja Hrvatske te plemstvo u Slavoniji koje je za kralja htjelo Ivana Zapolju – i to u korist Ferdinanda, no to zemlji nije donijelo nikakvu korist.¹⁰⁰

U to vrijeme dolazi do masovnog seljenja hrvatskog naroda pred najездом Turaka, a samim time dolazi i do gubitka radne snage, što je za posljedicu imalo zastoj gospodarskog razvitka. Dotadašnji pravci trgovine su zamrli, gradovi su počeli opadati i gospodarski i po broju stanovnika, a obrt u gradovima je nazadovao.¹⁰¹ Na selu je pritisak vlastele osjetno rastao. Dolazi do povratka na preživjele oblike prirodne rente što je znatno pojačavalo eksploataciju kmetova.¹⁰²

5.8. Od drugog ugarskog rata do mira s Ferdinandom i Karlom

Na prostoru između Save i Drave Mehmed-beg je počeo utvrđivati osvojena mjesta i uvodio osmansku vlast osnivanjem novog sandžaka sa sjedištem u Požegi. Kako bi dobili potreban predah, Turci su 1538. godine ponudili primirje. U isto su vrijeme započeli mirovni pregovori u Velikom Varadinu između Ivana Zapolje s jedne strane i kralja Ferdinanda i cara Karla s druge, pa je napokon okončan desetogodišnji stranački rat.¹⁰³

Takav razvoj događaja nije bitnije utjecao na opće stanje u pograničnim područjima. Pritisak osmanske vojske na granici nije popuštao, pa je kralj Ferdinand u ožujku naredio knezu Ivanu Zrinskom da smjesta uputi pomoć Petru Kegleviću i Tomi Nadasdyju za gradnju utvrde u Jasenovcu. Na taj je način želio, barem donekle, ispuniti obveze preuzete na Križevačkom saboru.

U to su vrijeme složene političke prilike u zapadnoj Europi posredno, ali i neposredno, utjecale na stanje obrane u Hrvatskoj. Uključivanjem u borbu protiv reformacije u Njemačkoj te stalan sukob Habsburgovaca s Francuskom doveo je hrvatskog kralja Ferdinanda u goleme

⁹⁹ Jaroslav Šidak, *Kroz pet stoljeća hrvatske povijesti*, Školska knjiga, Zagreb, 1981., str. 61.

¹⁰⁰ Josip Horvat, *Politička povijest Hrvatske*, Nakladni zavod Binoza – svjetski pisci, Zagreb, 1936., str. 36.

¹⁰¹ prema: Ivan Kampuš, *Prilog pitanju o poreznom sistemu u Gradecu od XIV do XVI st.*, radovi FF, Odsjek za povijest 5, 1963, str. 5.–26.

¹⁰² prema: Josip Adamček, „Susjedgradsko-stubičko vlastelinstvo uoči 1573.“, *Historijski zbornik XIX – XX*, 1966.-1967.

¹⁰³ V. Klaić, *Povijest Hrvata, Knjiga peta*, str. 168.

novčane poteškoće zbog kojih nije mogao podmirivati obveze koje je preuzeo prema Hrvatskoj.

Petar Keglević i Toma Nadasdy uspjeli su obnoviti Jasenovac u travnju 1938., a u kaštel su postavili jaču posadu. Obnovom Jasenovca obrana granice na sjeveru Hrvatske dobila je još jedno čvrsto uporište u borbi s Turcima. No, to je ipak bio kratkotrajan uspjeh jer su, pri ponovnoj navali Turaka, vojnici pobjegli iz Jasenovca. Turcima je put za nove prodore uz Savu opet postao slobodan.¹⁰⁴

Stanje na ugarskoj granici i dalje nije bilo sređeno. Ivan Zapolja umro je 22. srpnja 1540. godine, a njegov je novorođeni sin Ivan Žigmund proglašen novim kraljem koji vlada kao Sulejmanov štićenik.¹⁰⁵ Nakon Zapoljine smrti, Ferdinand je pokrenuo svoje trupe za opsadu Budima, smatrajući da je sad nastupio povoljan trenutak. Pešta je uskoro osvojena, a kraljica Izabela, Zapoljina udovica, šalje poslanike u Carigrad moleći pomoć.¹⁰⁶ Kako bi dobio na vremenu, Ferdinand je poslao izaslanika Sulejmanu kako bi pregovarao o produženju primirja sklopljenog godinu dana ranije. Turci su pak prozreli Ferdinandove namjere pa je Sulejman odmah započeo s okupljanjem vojske oko Budima i s novim provalama i napadima na sjeveru Hrvatske. Ferdinandov se vojskovođa morao povući pred Turcima i odustati od opsade grada.¹⁰⁷ Svoj napad na Ugarsku Turci su pravdali time da je Sulejman jamčio za mir na samo dva mjeseca i da je vojska zauzela samo Zapoljin dio, a ne sultanove zemlje.¹⁰⁸

Turske provale i napadi u Hrvatskoj od 1537. do kraja 1540. ipak nisu doveli do bitnijih promjena na granici. Vođenje rata na više strana odvodilo je glavninu osmanskih snaga na druga ratišta, a time je ratno djelovanje u Hrvatskoj ostalo ograničeno na manje sukobe i lokalne akcije sandžakbegova. Osnovni cilj tih provala bio je razaranje gospodarske podloge u pozadini krajiške obrane kao priprema budućih osvajanja.

Kralj Ferdinand nije bio obeshrabljen neuspjehom, nego se odlučio okušati ratnu sreću i 1541. godine. S pripremama je započeo tijekom zime, kako bi ratne operacije mogle započeti početkom proljeća.¹⁰⁹

Sulejman je, prije puta na Ugarsku u svoj deveti rat ostavio velikog vezira s četama u Maloj Aziji kako bi pazio na poduhvate princa-namjesnika, a osim toga trebalo je paziti i na Perziju. U Beogradu se pojavio, kao četvrti vezir, Husrev-paša. Sultanu je 25. kolovoza 1541.

¹⁰⁴ I. Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 92.-94.

¹⁰⁵ V. Klaić, *Povijest Hrvata, Knjiga peta*, str. 182.-183.

¹⁰⁶ J. Von Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva I.*, str. 420.-425.

¹⁰⁷ I. Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 100.-102.

¹⁰⁸ J. Von Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva I.*, str. 422.-425.

¹⁰⁹ I. Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 102.-104.

kod Budima u susret došao veliki vezir Mehmed-paša s begovima, a idući dan sultan je odveo svoju vojsku desnom obalom Dunava do starog Budima. Državni tajnik, nišandžibaša, donio kraljici Izabeli, Zapoljinoj udovici, dokument u kojem su sultan zaklinjao Poslanikom, svojim precima i svojom sabljom da će Budim zadržati samo dok joj sin ne postane punoljetan. Vrhovno zapovjedništvo Budima dano je Sulejman-paši, nekadašnjem namjesniku Bagdada i Anadola.¹¹⁰

Nakon zauzeća Budima, Sulejman se vratio u Carigrad. Ugarska je promjenom gospodara morala promijeniti i namjesnika. Namjesnik Sulejman-paša bio je oslabljen bolešću pa je htio biti razriješen dužnosti. Na njegovo mjesto, uz nekoliko izmjena, naposljetku stupa Ali-paša.¹¹¹

Ferdinand je pružio novčanu pomoć knezovima Ivanu i Nikoli Zrinskom radi obrane granice i čuvanja pograničnih gradova i utvrda. Za glavnog zapovjednika izabran je Vilim Rogendorf, koji je opsjeo Budim, no vrlo je brzo bio prisiljen na povlačenje preko Dunava u Peštu. Nekoliko dana kasnije i sam Sulejman je stigao u Budim te je pripojio grad i njegovu širu okolicu Osmanskom Carstvu i osnovao Budimski beglerbegluk.¹¹² Budim je nakon toga ostao u turskoj vlasti još sto četrdeset i pet godina.¹¹³

Na putu od Budima prema Istanbulu, Sulejman je s osmanskom vojskom osvojio tvrđavu Našice, udaljenu nekoliko kilometara od mjesta i trgovišta Našice. Osvajanjem tvrđave Našice zadan je krajiškoj obranu u Slavoniji vrlo osjetljiv udarac, odakle je Turcima bio slobodan put prema Orahovici, Voćinu, Drenovcu, Mikleušu i donjoj Podravini.

Poslije odlaska Sulejmana iz Budima, napustio je i Arslan-beg Požegu. Za novog požeškog sandžakbega postavljene je Murad-beg Tardić. Murad-beg Tardić se odmah po dolasku počeo spremati za napad na gradove i krajiška uporišta na granici. Iznenada je krenuo na tvrđavu Orahovicu koju je osvojio nakon samo nekoliko dana opsjedanja. Tom je prilikom zauzeo i Mikleuš, Slatinu i Drenovac. Pad Orahovice upućivao je na skorašnje zatvaranje područja između obronaka Krndije, Papuka i Drave.

U borbama s Turcima pod Budimom i Peštom istaknuo se Nikola Zrinski, pa ga je kralj Ferdinand potkraj 1542. godine, u znak priznanja za ratne zasluge, imenovao hrvatsko-slavonskim banom.¹¹⁴

¹¹⁰ J. Von Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva I.*, str. 420.-425.

¹¹¹ J. Von Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva I.*, str. 428.

¹¹² I. Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 100.-104.

¹¹³ V. Klaić, *Povijest Hrvata, Knjiga peta*, str. 191.

¹¹⁴ I. Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 100.-104.

U proljeće 1543. godine Sulejman ponovno kreće prema Ugarskoj. U isto su vrijeme u Slavoniji i Ugarskoj rat započeli Bali-paša, namjesnik Budima, i Ulama, namjesnik Bosne. Bali-paša je s Muratom, požeškim sandžakbegom osvojio dvorac Bathyanyja, Aćinu, koji leži između Krisa i Požege. Murat je uz pomoć nekolicine begova osvojio dvorac Valpovo iznad Osijek. Zapovjednik Valpova je kod sultana dobrostivo primljen zbog dragovoljne predaje grada, a dobio je i leno oko Budima. Ahmet-paši, rumelijskom beglerbegu, naređeno je opsjedanje Šikloša. Grad se predao nakon osam dana opsade. Utvrda se branila tri dana dulje te je naposljetku predana begu mohačkog sandžaka. Od posade Pečuha je pristigla ponuda za miroljubivu predaju, a grad su preuzeli Murat i Kasim.¹¹⁵

Sulejman je iz Šikloša pošao prema Dunavu i ušao u Budim gdje je svečano dočekan. Slijedio je pohod na grad Granu i Stolni Biograd. Stolni Biograd osvojen je 4. rujna 1543. uz velik napor, a za sandžakbega postavljen je Ahmet-beg.¹¹⁶

Ratnim djelovanjem i osvajanjem 1543. Ulamapaša i Murad-beg potpuno su zatvorili područje osmanskih snaga između obronaka Krdnije, Papuka i rijeke Drave. Uskoro je osvojena je jedina preostala važna utvrda u Posavini, Kraljeva Velika. Time su Turci uklonili posljednju veću prepreku koja im je stajala na putu prema Sisku i Zagrebu.¹¹⁷

S jesenskom se ravnodnevnicom sultan vratio iz Pešte, a kad Petrovaradina podignut je most preko Dunava. Sulejman se vratio u Carigrad, a trijumfalne svečanosti prekinute su zbog smrti njegova drugorođena sina Mehmeda.

Rat se nastavio 1544. godine zauzimanjem gradova i utvrda, ali bez sultanove prisutnosti. Višegrad (Blindenburg) je bio idući grad na koji su se Turci namjerali. To je bio stari povijesni grad u kojem su počivale kosti sv. Stjepana, a tu se također čuvala i kruna. Matija Korvin uljepšao je grad vrtovima i drvoredima u kojima su se često održavale svečanosti. Nakon smrti kralja Ladislava, grad je ostao bez obrane, a Turci su i grad i krunu prepustili Ivanu Zapolji. Nakon njegove smrti dodao je Ferdinand posjedu krune i Višegrad. Višegrad je osvojen nakon oštre obrane utvrde. Nakon osvojenja Velike, Ulama i Malkoč prenijeli su rat iz Slavonije u Hrvatsku.¹¹⁸ Pad Velike uznemirio je Zrinskog i kapetane ostalih krajiških gradova.¹¹⁹ U takvoj situaciji kralj naređuje Nikoli Zrinskom izgradnju tvrđave u Sisku, radi obrane Zagrebačkog kaptola i drugih krajeva između Save i Drave.¹²⁰

¹¹⁵ J. Von Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva I.*, str. 429.-432.

¹¹⁶ Isto, str. 433.-435.

¹¹⁷ I. Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 106.-107.

¹¹⁸ J. Von Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva I.*, str. 437.-439.

¹¹⁹ V. Klaić, *Povijest Hrvata, Knjiga peta*, str. 209.

¹²⁰ I. Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 106.-107.

Turci su zauzeli dvorac-utvrdu Monoslo u blizini Ivanjice te su poharali cijelo varaždinsko područje, koje se do Susedgrada naziva Zagorje. Na Lonjskom su im se polju suprotstavili Nikola grof Zrinski s Hrvatima i Bilderstein sa Štajercima i Kranjcima. Sklopljeno je primirje, iako su se vojnici s obje strane izazivali na dvoboj. Ulama i Malkoč potukli su kršćane, a Zrinjski i Bilderstein povukli su se u utvrdu Lonjsku. Turci su se povukli u Dubicu i Banjaluku. Poraz na Lonjskom polju popravljen je na Salla-polju, gdje je Franjo Nyary potukao Turke iz Grana.¹²¹

Velika se promjena dogodila u ožujku 1544. Veliki vezir Sulejman-paša odstupio je sa svog položaja zbog svade s vezirom Husrev-pašom koji se nadao da će doći bliže tom položaju. Najviši je položaj dobio Rustem-paša, zahvaljujući činjenici da mu je žena bila Sulejmanova kći Mihrimah.¹²²

U lipnju 1545. zaredale su se žestoke navale na Slavoniju i Hrvatsku. Slavoniju je branio Wildenstein, Pounje od Kostajnice do Bihaća Zrinski, Bihać je branio Juraj Sauer, a Senj Martin Gall.¹²³

Ulama-paša je 1545. godine krenuo prema Moslavini, gradu Petra Erdodyja. Čim je posada u Moslavini doznala za približavanje osmanske vojske, napustila je grad i razbježala se, a Ulama-paša je zauzeo napuštenu Moslavinu, odakle je osmanska vojska krenula prema Savi. Osvajanjem Moslavine Turci su ostvarili velik uspjeh i pomaknuli su granicu Osmanskog Carstva još više prema zapadu, odakle su neposredno ugrozili Čazmu i prokrčili put do Zagreba, Koprivnice i Varaždina.¹²⁴

U studenom iste godine poslanici kralja Ferdinanda i cara Karla V. sklopili su sa Sulejmanom primirje na godinu dana. Radi sređivanja dugovanja prema banu Nikoli Zrinskom, kralj Ferdinand mu je dao gradove Čakovec i Štrigovu u Međimurju na doživotno posjedovanje.¹²⁵

Godine 1547. kralj Ferdinand i car Karlo V. sklopili su sa Sulejmanom mir na pet godina.¹²⁶ Sultan je pristao na mir jer je morao ratovati s Safavidima, a Ferdinand i Karlo prihvatili su nepovoljnu pogodbu jer je prijetio rat s protestantima u Njemačkoj. Po tom je miru Ferdinand zadržao Ugarsku, Hrvatsku i Slavoniju, ali je morao plaćati godišnji danak sultanu.¹²⁷

¹²¹ J. Von Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva I.*, str. 437.-439.

¹²² Isto, str. 439.-440.

¹²³ V. Klaić, *Povijest Hrvata, Knjiga peta*, str. 213.

¹²⁴ I. Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 111.-112.

¹²⁵ V. Klaić, *Povijest Hrvata, Knjiga peta*, str. 214.-215.

¹²⁶ I. Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 111.-113.

¹²⁷ V. Klaić, *Povijest Hrvata, Knjiga peta*, str. 221.

5.9. Pad Virovitice i Čazme 1552. i prodor preko Une 1556. godine

Sklapanje mira s Osmanskim Carstvom značilo je kralju Ferdinandu željeni predah u kojem će pokušati riješiti neka od gorućih pitanja. Golemi ljudski, materijalni i prostorni gubici u dugotrajnom ratovanju s snažnim i nadmoćnim neprijateljem su tražili drugačiji način obrane.¹²⁸

Mir je bio potreban i banu Nikoli Zrinskom kako bi privremeno odložio oružje i ušao i posjed gradova Čazme i Štrigove, koje Petar Keglević nije želio napustiti. Nakon što je Zrinski došao pred Čakovec, oružjem je prisilio Keglevića na predaju. Njegovi su sinovi uskoro Zrinskom prepustili Koprivnicu, Virje i Đurđevac, pa je ban Nikola svečano uveden u posjed Međimurja u siječnju 1547. godine.¹²⁹

Objavlivanjem petogodišnjeg mira prestali su okršaji na granici. Predah od neprestanih napada, obrana i protunapada trebao je i Turcima i Hrvatima. Taj je predah olakšao preživljavanje na granici i prikupljanje hrvatskih snaga za obranu. Kralj Ferdinand je u razdoblju mira želio srediti odnose s Njemačkom, skršiti otpor čeških staleža i pomoći caru Karlu V. u ratu protiv protestantskog saveza. Novi je rat ipak bio na pomolu, unatoč trajanju mira. Neposredan povod ratu bile su prilike u Erdelju i pokušaj kralja Ferdinanda da riješi erdeljsko pitanje u svoju korist.¹³⁰ Ferdinandu je Sulejman poslao tumača Ahmeta, sa zadatkom da izvidi kraljeve namjere spram Erdelja. Ferdinand je poslao ugovoren iznos od 30 000 dukata, no mir se i dalje neprestano narušavao.¹³¹

U to je vrijeme za novog požeškog sandžakbega postavljen ratoborni Ulam-paša. Time je došao kraj miru na granici Hrvatske i Osmanskog Carstva.¹³² Turci ponovno upadaju u Hrvatsku, ovaj put do Zrina, te pale i pljačkaju. Ban Nikola Zrinski otputovao je iz Ozlja u Vranograč (Vranograd), odakle je 1551. pisao Tomi Nadasdyju: „Mi boravimo ovdje u Hrvatskoj u pustim našim gradovima, gdje ništa dobra ni nova ne čujemo, vidimo svuda samo pustoš u domovini.“¹³³

Mir je trajao do 1552., kada je sultan odlučio krenuti u rat s još većom silom. Erdelj je ostao pošteđen jer je erdeljski vojvoda Bator obećao poslati danak. Ban Zrinski se pripremao dočekati tursku vojsku koja se u svibnju skupljala na granici, očekivajući da će udariti na

¹²⁸ I. Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 114.-115.

¹²⁹ V. Klaić, *Povijest Hrvata, Knjiga peta*, str. 217.-218.

¹³⁰ I. Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 114.-115.

¹³¹ J. Von Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva I.*, str. 446.

¹³² Samu Barabas, *Codex epistolaris et diplomaticus comitis Nicolai de Zrinio I i II*, Budapest, 1898., 1899., str. 128.-129.

¹³³ I. Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 115.-118.

Kostajnicu ili Sisak. Turci su ga prevarili provalivši u Podravinu gdje ih nitko nije očekivao. Ulama-beg je iznenada iz Požege krenuo na Viroviticu koju je branio Juraj Brođanin. Nemoćan pred Turcima, Brođanin predaje grad 2. kolovoza 1552.¹³⁴

Ulama-beg je potom krenuo na Virje, ali je tu bio suzbijen. Nakon toga kreće na Đurđevac, no također bezuspješno. Neuspjeh pod Virjem i pod Čazmom primorao je Ulama-pašu na povlačenje te neočekivano pojavio pred Čazmom. Posada grada bila je toliko zaplašena da je sama otvorila gradska vrata i predala se. Sličnu je sudbinu doživio i grad Ustilonja, predstraža Siska. Ulama-paša se nakon osvajanja Čazme uputio natrag u Požegu.

Osvajanjem Virovitice i Čazme te razaranjem Ustilonje 1552. pomakli su Turci granicu Osmanskog Carstva do krajnjih točaka između Save i Drave. Granica s Osmanskim Carstvom išla je od rijeke Drave ispod Vizvara pored Kloštra do obronaka Bilogore izbijajući na Ciglarski potok, odatle Ciglarskim potokom do utoka u Česmu, zatim Česmom do utoka u Lonju, onda Lonjom do utoka u Savu.¹³⁵

Položaj bana Nikole Zrinskog i ostalih krajiških zapovjednika na granici bio je i dalje vrlo težak, unatoč vojsci koja je poslana u pomoć. Neprestane borbe s Turcima i prazna obećanja kralja Ferdinanda utjecali su na odluku Nikole Zrinskog da da ostavku na bansko mjesto. Kralj nije prihvatio njegovu ostavku nego je početkom 1553. došao u Graz, gdje je uvjerio staleže Štajerske, Kranjske i Koruške da je plaćanje stalne vojske od 4 200 ljudi na granici Hrvatske i Osmanskog Carstva u njihovom interesu. Plaćanjem vojske će i sami biti zaštićeni od turskih provala i pljački. Zemaljskim je kapetanom postao Hans Ungnad. Kralj se nagodio s Nikolom Zrinskim i nagovorio ga da ostane na banskom položaju. Isplatio mu je sav dug i odobrio držanje većeg broja vojnika.¹³⁶

Na taj je način, zaslugom Nikole Zrinskog, Hrvatska dobila jaku vojsku za suzbijanje turskih provala i napada. Većinu vojske na granici činilo je domaće ljudstvo, ojačano četom od 150 njemačkih vojnika. Udarnu snagu te vojske činilo je lako pokretljivo konjaništvo, osobito na istaknutim graničnim uporištima, pa je ono premašivalo više od polovice sve vojske na granici. U cilju jačanja obrane izgrađena je i tvrđava Nehaj iznad Senja. Bio je to velik korak u stvaranju jedinstvenog sustava obrane Hrvatske nasuprot Osmanskom Carstvu, koji se dijelio na hrvatsko i slavonsko krajište, od kojega će Turci još dugo otkidati dio po dio i tako svesti Hrvatsku na ostatke ostataka.¹³⁷

¹³⁴ V. Klaić, *Povijest Hrvata, Knjiga peta*, str. 236.-239.

¹³⁵ I. Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 120.-121.

¹³⁶ V. Klaić, *Povijest Hrvata, Knjiga peta*, str. 246.

¹³⁷ I. Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 120.-122.

Ferdinandov poslanik Antun Vrančić dogovorio je primirje isprva na pola godine, a nakon pogodbe kojom će Ferdinand vratiti Erdelj Zapoljinom sinu mir je dogovoren na pet godina.¹³⁸

5.10. Turska osvajanja između rijeka Kupe, Korane i Une

U Ugarskoj se oružano primirje nije moglo do kraja ispoštovati zbog osobnog ogorčenja koje je povećalo neprijateljstvo. Sukobi na granici i upadi letećih odreda događali su se svakodnevno. Sultan je naredio opsadu Sigeta koju je trebao provesti budimski namjesnik Ali-beg. Dana 2. svibnja Ali-paša se s Derviš-begom iz Pečuha i drugim sandžakbegovima utaborio kod utvrde Sv. Lorenca, udaljenu od Sigeta jednu milju. Opsada je započela tri dana nakon toga. Turci su nakon mjesec dana navaljivanja na tvrđavu osvojili grad. Dok su Turci bili pod Sigetom, palatin Toma Nadasdy opsjedao je Baboču zajedno s austrijskim, štajerskim, bavarskim i mađarskim četama. Kada je Ali-paša čuo o opsadi Baboče, ostavio je čete da nastave opsjedati Siget, a on sam krenuo je ususret palatinu. Ali paša je potučen na Rinji. Nakon što je Ahmed-beg napustio Baboču, osvajači su zapalili utvrdu.¹³⁹

U bojevima oko grada na rijeci Rinji proslavio se Zrinski, iako pobjeda nad Ali-pašinom vojskom nije bila potpuna. Mehmed-paša i Malkoč-beg, saznajući da je Zrinski napustio Hrvatsku, napadaju Kostajnicu u srpnju 1556. i osvajaju je. Osvajanjem Kostajnice Turci su probili obrambenu crtu Hrvatske na rijeci Uni i tako uzdrмали njezinu obranu južno od Save iz temelja. Širenjem osmanske vlasti preko Une, bile su neposredno ugrožene Koruška i Kranjska, a odatle i cijela Europa.¹⁴⁰

Pad Kostajnice bio je uzrokom neopozive ostavke Nikole Zrinskog. O svojoj odluci piše u kolovozu 1556. pismo palatinu Nadasdyju: „Ja sam se doista odrekao banske časti i kralj me je milostivo nje oslobodio, samo je tražio neka bansko ime i naslov zadržim najdulje do Božića, kako bi kralj za to vrijeme mogao naći koju pogodnu osobu.“¹⁴¹

Izbor za novoga bana pao je na Petra Erdödyja, kojeg je osobno zagovarao Nikola Zrinski.¹⁴²

¹³⁸ V. Klaić, *Povijest Hrvata, Knjiga peta*, str. 249.

¹³⁹ J. Von Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva I.*, str. 477.

¹⁴⁰ I. Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 127.

¹⁴¹ S. Barabas, *Codex epistolaris et diplomaticus comitis Nicolai de Zrinio I i II*, str. 404.

¹⁴² I. Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 127.

Malkoč-beg privremeno napušta Unu i kreće na Koprivnicu. Njegova je vojska zapalila pograde, a kad su kapetani Vid Halle, Krsto Ungand i Jakov Szekely izveli posadu iz Koprivnice, uzmakli su Turci prema Đurđevcu. Taj je poraz osmanske vojske najavio postupnu uspostavu ravnoteže sila između Save i Drave, koja će dovesti do povlačenja osmanskih snaga prema istoku. Malkoč-beg je u travnju 1559. godine razorio Čazmu i sjedište sandžaka prenio u Pakrac. Takvo je povlačenje značilo i promjenu osvajačkih planova. Prema zamisli osmanskih vojskovođa, dio Hrvatske između Une i Kupe trebao je biti uništen, kako bi se preostali dio Slavonije između Save i Drave našao između dvaju krila osmanske vojske, koja će se u dogledno vrijeme sklopiti. Na taj bi način osmanskoj vojsci bio otvoren put prema Beču i dalje do granice s Njemačkom.¹⁴³

Jesen 1559. i zima 1560. protekli su mirno na granici, pa je hrvatska obrana mogla malo predahnuti i poduzeti odgovarajuće mjere da bi što spremnije dočekala nove napade. U Erdelju je u rujnu umrla Zapoljina udovica Izabela, a njezin sin Ivan Žigmund prozvao se izabranim kraljem Ugarske, Dalmacije i Hrvatske. Žigmund je zahtijevao da mu Ferdinand ustupi čitavu zemlju od Erdelja do Dunava. U isto je vrijeme Zrinski primio obavijest da se sultan Sulejman izmirio sa sinom Bajezidom i da će sa osnaženim snagama napasti Hrvatsku ili Ugarsku. Bilo je očito da će uskoro opet planuti rat.¹⁴⁴

Kliški sandžakbeg Mustafa-paša Sokolović je 1561. odlučio provaliti u Hrvatsku kao prethodnica Malkoč-begu. Sokolović se s vojskom kretao pokraj Borićevca, Bunića, Cazina i Bužima do Sračice, gdje su ga sačekali general Lenković i kapetan Teuffenbach i razbili. Odlazak Nikole Zrinskog u Siget i preuzimanje sigetske kapetanije u rujnu 1561. došlo je kao dobra prigoda koju je trebalo iskoristiti. Prepuštanjem Hrvatske Zrinski je morao odustati od obrane svojih gradova oko Une i prepustiti ih sudbini. Turska je vojska u listopadu prešla Kupu ispod Hrastovice, gdje je pljačkala i rušila i palila sve pred sobom. Kmetovi su, uz pomoć nešto vojnika, ustali protiv napadača i u silovitom naletu ih razbili i natjerali u rijeku Kupu.¹⁴⁵

Godine 1562. umro je Malkoč kojeg je naslijedio sandžakbeg Požege Arslan-paša.¹⁴⁶ Ban Erdody se 1562. oborio na vlaška sela u okolici Voćina, Mikleuša i Slatine, odakle su Vlasi neprestano upadali preko granice. Zatim je napao utvrđenu Slatinu u kojoj se nalazila snažna vojska. Dobro izvedenim jurišem Slatina je osvojena, pa se ban Erdody vratio u Križevce. Istoga je dana Nikola Zrinski krenuo iz Sigeta s vojskom preko Drave i

¹⁴³ I. Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 129.-130.

¹⁴⁴ V. Klaić, *Povijest Hrvata, Knjiga peta*, str. 286..

¹⁴⁵ I. Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 129.-133.

¹⁴⁶ J. Von Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva I.*, str. 487.

ne očekivanim je napadom iznenadio Arslan-bega, koji se odmah dao u bijeg prema Osijeku. Taj je potez iznenadio slavonske Turske, a ohrabrio graničare na sjeveru Hrvatske. U to je vrijeme u Istanbulu poslanik kralja Ferdinanda uspio dogovoriti s velikim vezirom i sultanom Sulejmanom primirje na osam godina.¹⁴⁷

5.11. Prekid primirja i nova Sulejmanova vojna

Primirje je bilo kratkog daha. Na zaoštavanje odnosa utjecalo je nekoliko okolnosti: smrt kralja Ferdinanda 1564. i traženje od njegova sina i nasljednika Maksimilijana da isplati zaostali danak, napad sultanova štićenika Ivana Žigmunda Zapolje na Maksimilijanove gradove u Erdelju, na što je on 1565. odgovorio osvajanjem Munkácsa i Tokaja.

Uvod u pomno osmišljen i pripreman vojni pohod bio je napad bosanskog sandžakbega Mustafa-paše Sokolovića na Krupu pored rijeke Une u lipnju 1565. Osvajanjem Krupe ugrozili su Turci Ostrožac, Bihać, Ripač i cijelu južnu crtu obrane. Istodobno s opsadom Krupe podigao je Ferhad-beg utvrdu Sopje između Virovitice i Brezovice, a četa konjanika krenula je iz Pakraca i prodrla do Graca blizu Križevaca. U jurnu Mustafa-paša prelazi Savu iz Bosne i kreće prema Križevcima. Ban Petar Erdödy dočekao je pašu kod Obreške blizu Ivanića i strahovito ga potukao.¹⁴⁸

Iako je isplata zaostalog danka isplaćena, sultan je iskoristio rat u Erdelju kao izgovor te je započeo s opsežnim pripremanjima za novu vojnu, koju će osobno predvoditi. Nadao se pobjedi i osvajanju Egera i Sigeta, koji su se ranije oduprli opsadama njegove vojske. Osmanska je vojska krenula iz Carigrada u dva dijela i s dvostrukom namjenom. Drugi vezir Pertev-paša, predvodio je 25 000 konjanika i pješadije i 10 000 janjičara. Išli su prema erdeljskoj granici, gdje su dobili pojačanje od beograskog i temišvarskog namjesnika. Erdeljski knez Žigmund Zapolja i krimski han Devlet-Giraj dobili su naredbu da zauzmu Šatmar i Tokaj. Sulejman kreće u rat 1. svibnja 1566. i to je bio dvanaesti osmanlijski vojni pohod sa Sulejmanom na čelu. Pratio ga je veliki vezir Mehmed Sokolović.¹⁴⁹

O toj se vojni raspravljalo na sultanovom dvoru i ranije, poslije neuspjele opsade Sigeta 1556. godine. Cilj vojne bio je dvojak: uspostaviti trajnu prometnu povezanost od Budima do Istanbula, koja neće ovisiti o vremenskim prilikama, izgradnjom mosta 'preko močvara u Baranji između Osijeka i palanke Darde, odnosno izgradnjom drvene ceste na

¹⁴⁷ I. Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 129.-133.

¹⁴⁸ Isto, str. 134.-135.

¹⁴⁹ J. Von Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva I.*, str. 505.

hrastovim stupovima u dužini od 8 km. Ta je zamisao predstavljala jedinstven graditeljski pothvat. Drugi je cilj bio uništenje Nikole Zrinskog osvajanjem Sigeta jer bi na taj način osigurali osmanskome oružju nesmetan put prema Kanizsi sve do Beča. Gorljivi zagovornik te vojne bio je novi veliki vezir Mehmed-paša Sokolović.¹⁵⁰

Sulejman ovaj put nije jahao na konju, nego je, oslabljen starošću i kostoboljom, bio u kolima u kojima je primao i vezire u audijenciju. Veliki je vezir uvijek išao jednu stanicu ispred sultana kako bi pripravio put. Dok se približavao Beogradu, Osijek i njegova okolica bili su pretvoreni u golemo gradilište. Most je izgrađen prije Sulejmanova dolaska i 26. srpnja sultan je napustio Osijek i prešao preko Drave. Idući na svoju posljednju vojnu, ostavio je iza sebe veličanstvenu građevinu dostojnu veličine njegove vladavine. Prijelaz preko Dunava kod Beograda nije bio moguć zbog nabujale rijeke, pa je Sulejman zapovijedio janjičarskom agi i defterdaru da prevezu rumelijsku, anadolsku i karamansku vojsku lađama u Zemun, sve dok ne bude podignut most kod Šapca. Vojska je trebala u srijemskim ravnicama pričekati njegov dolazak. U Šapcu je smederevski sandžak-beg Bajrambeg konačno dovršio most, a prešavši ga, Sulejman je u punom sjaju ušao u Zemun. U Zemunu je proslavljena Svečanost žrtve (Kurban Bajram), a uoči toga dana Sulejman je poslao vlastitu lađu Žigmundu Zapolji kako bi došao na pregovore. Svečana Žigmundova audijencija kod Sulejmana održana je 29. lipnja. Žigmund je donio darove vrijedne pedeset tisuća dukata, a s novim plemićima iz svoje pratnje stupio je u Sulejmanov šator, u kojem su četiri vezira stajala oko zlatnog prijestolja čije su stupove predstavljali. Sulejman je ponovno obećao ispunjenje dvadeset i pet godina starog obećanja da će Zapoljin sin biti okrunjen za ugarskog kralja.¹⁵¹

Sulejman je namjeravao prijeći petrovaradinski most na svom putu prema Egeru, no ovamo je stigla vijest da je Nikola Zrinski kod Šikloša napao sandžakbega iz Tirhale i da ga je ubio i opljačkao čitav vojni logor. Sulejman je zbog toga bio bijesan, pa je promijenio plan svog pohoda, a prvenstveno je htio kazniti Nikolu Zrinskog i osvojiti Siget. Zapovijedio je da se kod Vukovara podigne most preko Dunava.¹⁵²

Nakon kraćeg zadržavanja u Mohaču produžio je Sulejman do Sigeta. Sulejman je u to vrijeme već bio izmučen bolešću i staračkom nemoći. Veliki vezir Mehmed-paša Sokolović ga je držao podalje od njegovih bliskih suradnika i osoba povjerenja, uspostavljajući na taj način smišljeno i postupno vlastitu svemoć u Carstvu.¹⁵³

¹⁵⁰ I. Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 134.-135.

¹⁵¹ J. Von Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva I.*, str. 506.-509.

¹⁵² Isto, str. 508.-511.

¹⁵³ I. Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 136.-138.

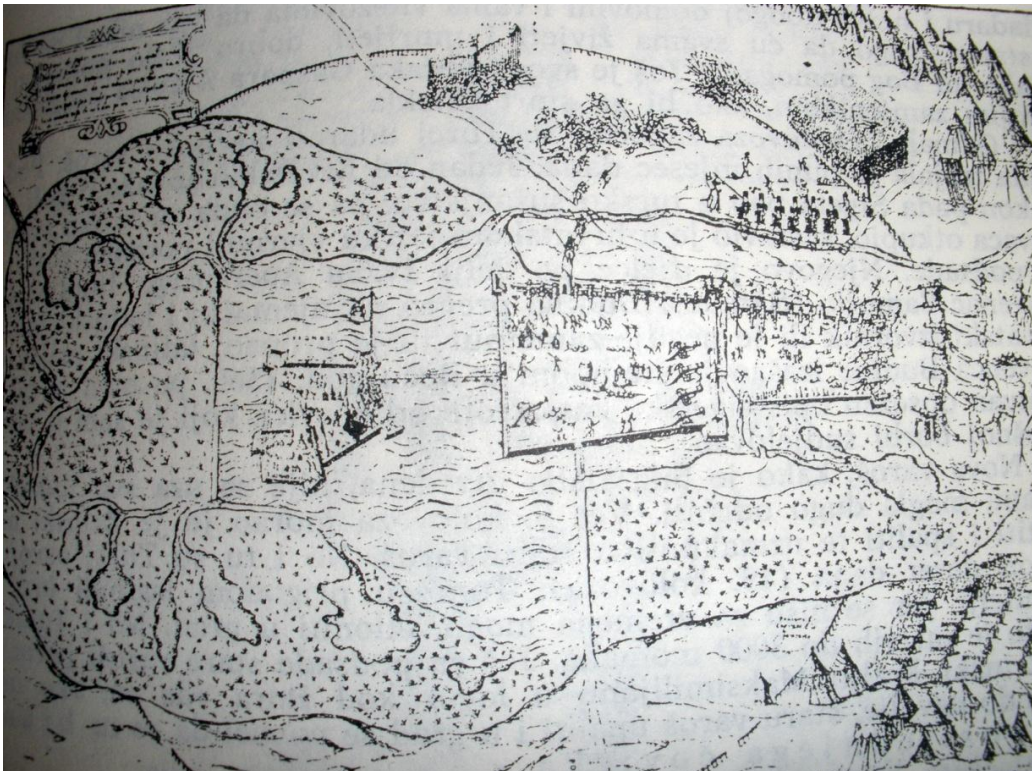
6. Sigetska opsada

6.1. Grad Siget

Smatra se da je Siget (mađ. Sziget tj. otok) bio najvažnija tvrđava u Ugarskoj, a bio je i jednim od strateški najznačajnijih uporišta za obranu zapadnije položene zemlje kao i najkraćeg puta prema Beču i Budimu. Od malog viteškog dvorca iz XV. stoljeća, sagrađenog usred močvare kojom je protjecao potok Almaš, nastao je do sredine XVI. stoljeća izvrsno utvrđen kraljevski castrum, koji je ugrožavao Turcima prijelaz preko Drave kod Osijeka i osiguravao put prema Budimu.

Siget se sastojao od vanjskog i unutrašnjeg dijela te stare i nove varoši, smještenih u pravcu sjever-jug, i starog grada (na sjeveru) i odijeljenih sasvim ili sa tri strane močvarom ili jarkom. To su u biti bile četiri utvrde spojene mostovima.¹⁵⁴ Glavna su mu obranu pružale upravo močvare. Najjače je bio utvrđen stari grad, koji nije imao kamene zidove nego zidove načinjene od drva i zemlje, podignute bedeme i pet bastiona. Tek u unutarnjem dijelu grada, u koji se također mostom ulazilo, nalazila se kamena kula u kojoj se čuvao puščani prah.¹⁵⁵

Tvrđava Siget je u sklopu sustava utvrda zatvarala put prema Beču.¹⁵⁶

Prilog 6. – Siget u drugoj polovici XVI stoljeća

¹⁵⁴ J. Šidak, *Kroz pet stoljeća hrvatske povijesti*, str. 66.

¹⁵⁵ V. Klaić, *Povijest Hrvata*, Knjiga peta, str. 329.

¹⁵⁶ J. Matuz, *Osmansko Carstvo*, str. 82.

6.2. Nikola Šubić Zrinski

Nikola Šubić Zrinski je bio izraziti predstavnik klase iz koje je potekao. Odlikovao se hrabrošću, a u povijest je ušao prvenstveno po svojoj legendarnoj obrani Sigeta žrtvujući joj i svoj život, a zbog nje je i nazvan „hrvatskim Leonidom“.¹⁵⁷

Nikola IV. Zrinski tj. Nikola Sigetski rođen je 1508. (ili 1518.) kao sin Nikole III.¹⁵⁸ Kada mu je umro otac, Nikola je zajedno sa starijim bratom Ivanom naslijedio prostran zemljišni posjed u donjem Pounju. Pored Zrina baštiniio je i Krupu, Novi, Kostajnicu i dr. U Gvozdanskom je raspolagao unosnim rudnikom srebra i kovnicom novca. Kako su ti posjedi bili najizloženiji napadajima Turaka, Nikola je nastojao steći imanja u sigurnijim krajevima. Kada mu je 1541. umro brat, zbližio se sa Stjepanom Franakapanom, posljednjim pripadnikom ozaljske loze, a kada je Stjepan 1544. za ženu uzeo njegovu sestru Katarinu, sklopio je s Nikolom ugovor o nasljedstvu, koji mu je osigurao, među ostalim, posjed Ozlja i nekih gradova u primorju.

Nikola Zrinski se i prije Sigetske bitke isticao kao odličan ratnik. Godine 1542. je pri napadu carske vojske na Peštu, koja se nalazila u posjedu Turaka, odlučio ishod bitke, a 1556., kada su Turci prvi put opsjeli Siget koji je branio Marko Stančić „Hrvat“, Nikola je banskom konjicom napao tursko Bobovišće, zapadno od Sigeta, i tako omogućio da se grad oslobodi opsade.

Stančićeva smrt 1561. otvorila je Zrinskom put do titule kapetana u Sigetu i uskoro položaj glavnog kapetana s desne strane Dunava. Imenujući ga, po njegovoj želji, sigetskim kapetanom, kralj je ostavio Zrinskom na volju da u slučaju ponovnog turskog napada ostane u gradu ili ga prepusti kojem drugom zapovjedniku.¹⁵⁹

¹⁵⁷ J. Šidak, *Kroz pet stoljeća hrvatske povijesti*, str. 63.

¹⁵⁸ V. Klaić, *Povijest Hrvata*, Knjiga peta, str. 198.

¹⁵⁹ J. Šidak, *Kroz pet stoljeća hrvatske povijesti*, str. 63.-66.

6.3. Mehmed paša Sokolović

Mehmed Sokolović bio je vrlo važna osoba u Osmanskom carstvu kao veliki vezir Sulejmana Veličanstvenog, a poslije i njegovog sina i nasljednika Selima. Sokolović je bio na čelu zakonodavstva i vladavine. Velikim je vezinom bio petnaest godina, što je najdulje u osmanskoj povijesti. Dugo službovanje velikog vezira bilo je jednim od uzroka najvećeg procvata osmanske moći i veličine upravo zbog svoje postojanosti.¹⁶⁰

Mehmed paša Sokolović rodio je iz sela Sokolovića pokraj Rudoga, a pravo mu je ime bilo Bajo. Sultan je poslao Ješildže Mehmed bega da pokupi iz plemićkih obitelji adžamioglane po Bosni i Hercegovini, a pri tome je odveden i Bajo. Dječaci su odvedeni sultanu Sulejmanu u Edreni koji je naredio da se svi prime u edrenske saraje, gdje su se obrazovali. Bajo je kao musliman dobio ime Mehmed. Iz Edrene su dovedeni u carske saraje, a Mehmed je namješten u carsku haznu. Kad je Sulejman krenuo na vojnu, zvanu Tabor, imenovao je Mehmeda velikim kapidži-bašom. U toj je časti bio sve do smrti Hajruddin paše Barbarose 1543. godine. Tada je imenovan kapetan-pašom, a 1550. imenovan je beglerbegom od Rumelije i poslan kao serdar u Ugarsku. Za vezira je promaknut nakon osvajanja Temešvara. Sultan Sulejman poklonio mu je svoju unuku, kći Selima II, Ismihan, za ženu. Godine 1564. zasjeo je na mjesto velikog vezira.¹⁶¹

Mehmed-paša Sokolović stasao je kao adžam i oglan, što znači da je bio doveden za janjičara i dvorskog slugu. Zahvaljujući svojoj darovitosti i sposobnostima, uzdigao se iznad svoje okoline i vremenom postao sljedbenik islama i njegovih institucija. Mehmed je bio vrlo oprezan, lukan i sumnjičav, a hladno se i proračunato uspinjao u osmanskom društvu i proširivao svoj društveni i politički utjecaj.

Mehmed-paša podizao je brojne zadužbine i vakufe širom Carstva, a u svom je rodnom selu Sokolovićima kod Rudog izgradio džamiju. Utjecao je na odluku osmanske države na obnovi Pečke Patrijaršije 1557. Nastojao je sve Muslimane dovesti pod utjecaj Carigrada i zato je pokušao na jugu prokopati Sueski kanal a na sjeveru spojiti Don s Volgom i tako ubrzati promet među Carigradom i Indijom. Sokolović obnavlja i osmansku flotu koja je poražena i oslabljena kod Lepanta 1571. godine. Mehmed-paša radi i na razvoju školstva, umjetnosti i književnosti. Mehmed paša Sokolović umro je u listopadu 1579. godine.¹⁶²

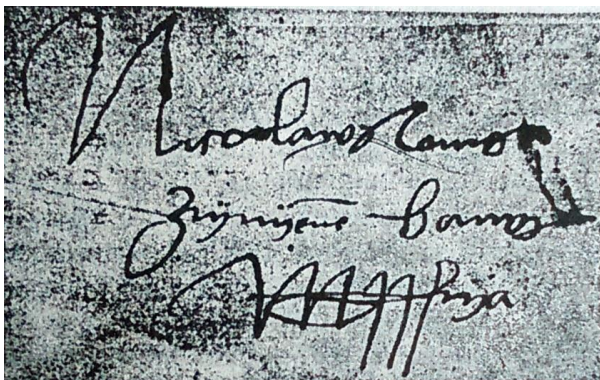
¹⁶⁰ J. Von Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva I.*, str. 442.-443.

¹⁶¹ Safvet-beg Bašagić, *Znameniti Hrvati, Bošnjaci i Hercegovci u Turskoj carevini*, Matica hrvatska, Zagreb, 1931., str. 48.

¹⁶² I. Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 136.-138.

Prilog 7. Nikola Zrinski

Prilog 8. Potpis Nikole Zrinskog

Prilog 9. Mehmed paša Sokolović

6.4. Sigetska bitka

Sulejman je u 75. godini odlučio poći na svoju posljednju vojnu, na koji ga je najviše poticao veliki vezir Mehmed Sokolović.¹⁶³ Ferdinandov nasljednik Maksimilijan se, nakon neuspješnog pokušaja primirja, morao pripremiti za rat. Kako bi dobio novac i vojsku, sazvao je sabor u Požunu 2. veljače 1566., a brata Karla imenovao je svojim zamjenikom.¹⁶⁴

Maksimilijanu su novčano pomogli papa Pio II. te španjolski kralj Filip II., dok mu je Njemački sabor dopustio oko 1 700 000 forinti. Pješaci i konjanici su dolazili u pomoć Maksimilijanu iz drugih kršćanskih zemalja, kao što su Češka, Francuska, Italija, Firenza itd. U Sigetu je kapetan Nikola Zrinski skupio oko 3000 ljudi, među kojima je bilo mnogo Hrvata (Petar Farkašić, Vuk Papratović, Gašpar Alapić i dr.).¹⁶⁵

Došavši do Osijeka, Sulejman je zapovijedio izgradnju mosta preko Drave. Rumelijske i anadolske čete dovukle su drva i za sedamnaest dana most je bio gotov. Sultan je 19. srpnja 1566. prešao most, a budući da su usprkos strogim zapovijedima da se ne pljačka i ne pali, ipak zapaljena brojna sela, ljutiti Sulejman dao je razbojнике na mjestu objesiti. Teško naoružanje prenesilo se bivolima do Sigeta, a među oružjem nalazio se i naročito veliki Katzijanerov top iz Arada, zaplijenjen kao trofej u Katzijanerovu porazu. Sulejman se utaborio između Pečuha i Šikloša kod Haršanija. Ovdje je smaknut Mehmed-beg, zvan Arslan (Lav), budimski namjesnik, koji je izazvao sultanov gnjev prijevremenim pokušajem opsade Palote i gubicima Vesprema i Tate. Budimsko je namjesništvo dano nećaku velikog vezira, Mustafi Sokoloviću. Dan nakon smaknuća Arslan-paše, 4. kolovoza 1566. sultan je svečano ušao u Pečuh. Sulejman je pred Siget došao 5. kolovoza i zapovijedio je da započne opsada.¹⁶⁶

U Sigetu je Sulejmana čekao Nikola Zrinski s posadom od približno 2500 iskusnih vojnika. Pod vodstvom velikog vezira, osmanska je vojska bila neusporedivo brojnija i raspolagala je s mnogo više topova.¹⁶⁷

Nikola Zrinski je opskrbio grad svime što mu je bilo potrebno za dulju opsadu. Doznajući da su Turci na domaku, skupio je svu posadu, kao i građane koji su bili dorasli oružju, u unutarnjem dijelu staroga grada, gdje su mu prisegnuli vjernost nakon što je se on prvi zavjerio riječima: „Ja Nikola, knez Zrinski, obećajem najprije Bogu velikomu, zatim njegovu veličanstvu, našem sjajnomu vladaru i našoj ubogoj domovini i vama vitezovima da

¹⁶³ Ferdo Šišić, *Povijest Hrvata – pregled povijesti hrvatskog naroda*, drugi dio, str. 296.

¹⁶⁴ Ivo Goldstein, *Povijest, knjiga 21 – Hrvatska povijest*, Europapress holding d.o.o., Zagreb 2007., str. 170.

¹⁶⁵ V. Klaić, *Povijest Hrvata*, Knjiga peta, str. 324. – 334.

¹⁶⁶ J. Von Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva I.*, str. 508.-511.

¹⁶⁷ I. Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 136.-138.

vas nikada neću ostaviti, nego da ću s vama živjeti i umrijeti, dobro i zlo podnijeti. Tako mi Bog pomogao!“.¹⁶⁸

Uoči napada na grad, u sultanovu je taboru ubijen Arslan-paša Jahjaoğlu, a istoga je dana za nudimskog beglerbega postavljen dotadašnji bosanski sandžakbeg Mustafa, nećak velikog vezira Mehmed-paše Sokolovića. Arslan je stradao kao žrtva ambicije velikog vezira, shvativši da su silni osvajački ratovi i širenje osmanske države naprosto uništili i potinsuli iz političkog života staro osmansko plemstvo, i da u novom rasporedu društvenih snaga balkanske poturice, ponajviše iz Bosne, i razni drugi skorojevići postupno preuzimaju sve ključne položaje u osmanskoj državi. Arslanu je bilo jasno da je upravo Mehmed-paša Sokolović najistaknutiji predstavnik tih snaga, a njihov je sukob postao neizbježan.¹⁶⁹

U Sigetu je Sulejmana čekao Nikola Zrinski s posadom od približno 2500 iskusnih vojnika. Pod vodstvom velikog vezira, osmanska je vojska bila neusporedivo brojnija i raspolagala je s mnogo više topova. U tvrđavi je Zrinski, gospodar Sigeta, postavio veliki križ pred kojim su se nekoliko puta provela smaknuća. Kako bi pokazao da su spremni Sulejmana dostojno primiti, Nikola Zrinski dao je objesiti na bedeme crvene marame i toranj obložiti sjajnim limom. Čim je sultan zauzeo položaj na brežuljku Pemilihov, počeo je pucati veliki top za dobrodošlicu. Napadalo se sa tri strane. Desnim je krilom zapovijedao treći vezir, Ferhat-paša, i anadolski beglerbeg Šems Ahmet. Lijevim je krilom zapovijedao peti vezir, Mustafa, i rumelijski beglerbeg Zal Mahmut, a između njih nalazio se janjičarski aga. Aliportuk, beg Kodža elija, je s pograničnim begovima zaokružio stari dio grada s pet velikih topova, među kojima je bio i Katzianerov.¹⁷⁰

Dana 26. kolovoza, u prvoj navali s unutrašnjeg dijela tvrđave, ugrabljene su dvije zastave. Tri dana nakon toga uslijedio je još žešći juriš. Nakon četiri dana janjičari su napustili juriš kako bi potkopali veliki bedem lagumima.¹⁷¹

Sultan, teško bolestan i nemoćan, zajašio je konja i pokazao se vojnicima da ih obodri. No branitelji su se i dalje srčano borili, te su suzbijali sve navale od jutra do mraka, a čak su i janjičarskog agu zarobili. Turci su tada počeli iskapati lagume, kako bi na taj način uništili stari grad. Pod bastionom zvanim „brdo“, kojeg je nekad Nadaždi podigao, počeli su kopati 2. rujna, pa su ispunili lagum drvom, slamom i barutom.¹⁷²

¹⁶⁸ V. Klaić, *Povijest Hrvata*, Knjiga peta, str. 324. – 334.

¹⁶⁹ I. Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 136.-138.

¹⁷⁰ J. Von Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva I.*, str. 511.-512.

¹⁷¹ Isto, str. 512.-513.

¹⁷² V. Klaić, *Povijest Hrvata*, Knjiga peta, str. 324. – 334.

Zrinski izdaje zapovijed da se novi dio grada spali, a opsjedatelji su na zgarište doveli topništvo. Preko močvare su vrećama sa zemljom pravili nasipe, a ta je močvara dijelila stari grad od tvrđave.¹⁷³

U noći s petog na šesti rujna umro je sultan Sulejman Veličanstveni. Sulejmanova je smrt prešućena kako vojsci, tako i vezirima. Vanjski je bedem uništen 8. rujna, a od unutrašnjeg je preostala samo kula, gdje je komora s puščanim prahom ostala netaknuta.¹⁷⁴

Četrnaesti dan nakon Sulejmanova dolaska vanjska utvrda je pala, a osobito je teška borba bila za stari grad. Veliki vezir Mehmed Sokolović je isprva nastojao pridobiti Zrinskoga, dojavivši mu pismom na odapetoj strijelici da će mu darovati cijelu Hrvatsku ako mu preda Siget, a nedugo nakon toga Turci su u Međimurju zarobili Jurja Zrinskog, najstarijeg Nikolina sina. Sulejman je uzeo Jurjevu trublju i poslao je u grad Nikoli s porukom da preda grad, jer će mu u suprotnom pogubiti sina. Nakon toga Turci su počeli bacati u grad više pisama na hrvatskom, mađarskom i njemačkom jeziku, pozivajući branitelje da ne gube glave ni za što, da se predaju, a sultan će ih bogato nagraditi. No, poruke i prijetnje nisu ostvarile nikakvu korist.¹⁷⁵ Autori tih poruka bili su Ibrahim-beg, Lala Mustafa-pašin ćehaja i tajni pisar Ferudin.¹⁷⁶

Zrinski se nije mogao dugo držati u unutarnjem dijelu staroga grada. Uza njega je bilo još 500 ljudi. Turci su 7. rujna počeli bacati vatrene strijele na ostatak grada te su ga zapalili zajedno sa stanom samog Zrinskog. Kada se cijela turska vojska spremila na juriš, knez Zrinski je odlučio provaliti iz grada i junački poginuti, radije nego kukavno izgorjeti u gradu.¹⁷⁷ Od svoga je komornika Franje Črnka zatražio kratki svileni haljetak, zlatni lanac oko vrata i crni šešir izvezen zlatom, okićen čapljinom perjanicom pod kojom se blistao dijamant. U haljetak je da staviti stotinu dukata, i to samo ugarskih, a izričitom zapovijedi da među njima ne smije biti niti jedan turski. Ključeve od tvrđave stavio je uz dukate. Uzeo je zlatom okovanu sablju i krenuo. Pred njim su nosili zastavu, a iza njega štit. Nikola Zrinski išao je bez oklopa i bez šljema, sa skupinom od 600 ljudi. Unutrašnji dio tvrđave već je gorio i bilo je potrebno izaći iz nje. Teški mužar, napunjen izrezanim željezom, ležao je pod vratima i na naredbu Zrinskog udario je na 600 ljudi na mostu, koji su bili navalili na juriš. Zrinski se s Lovrom Juranićem, svojim stjegonošom, bacio u neprijateljske redove. Pogoden je s dva taneta u prsa i ustrijeljen u glavu. Janjičari su ga odnijeli do age gdje je, još živ, stavljen na

¹⁷³ J. Von Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva I.*, str. 511.-512.

¹⁷⁴ Isto., str. 512.-513.

¹⁷⁵ V. Klaić, *Povijest Hrvata*, Knjiga peta, str. 324. – 334.

¹⁷⁶ J. Von Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva I.*, str. 511.-512.

¹⁷⁷ V. Klaić, *Povijest Hrvata*, Knjiga peta, str. 324. – 334.

postolje Katzianerova topa s licem na dolje. Katzianera, carevog izdajnika, dao je Zrinski ubiti u svom dvorcu, a ovako je platio ubojstvo svog gosta na njegovom topu.¹⁷⁸

U tvrđavi je bjesnio požar, žene i djeca su većinom odvedeni, ali često i pobijeni od strane janjičara. Komornik, rizničar i peharnik uhvaćeni su i dani tumaču Ibrahimu kako bi ih ispitao o blagu Nikole Zrinskog, a oni su Ibrahimu rekli kako je Zrinski umjesto dukata sakrio puščani prah koji će se rasprsnuti i uništiti Sulejmanovu vojsku. Ibrahim je obavijestio velikog vezira te us poduzete mjere kako bi se spriječila nesreća. No, prije no što su uopće stigli do tvrđave, kula je eksplodirala, a s njom i preko 300 vojnika. Veliki vezir Sokolović poslao je glavu Nikole Zrinskog, s njegovom kapom od baršuna i zlatnim lancem, budimskom namjesniku sa zadatkom da je pošalje u ugarski carski logor.¹⁷⁹

Od branitelja grada Sigeta izginuli su gotovo svi; Turci su pomilovali Franju Črnka, Bertu Gerecija, Stjepana Oršića i Gašpara Alapića, a Črnka i Alapića je kasnije iz tuskog sužanjstva otkupio knez Juraj Zrinski. Glavu Nikole Zrinskog je Sokolović postavio na kolac pred sultanovim šatorom, gdje je stajala dva dana, a 9. rujna poslao ju je svom bratu, budimskom paši Mustafi, koji ju je otpremio grofu Salmu. Kasnije ju je Nikolin sin Juraj prenio u Čakovec, gdje je pokopana u obiteljskoj grobnici u pavlinskoj crkvi sv. Jelene. Turke je Siget stajao 18 000 konjanika i 7000 janjičara.¹⁸⁰

Dan poslije osvojenja Sigeta održan je divan na kojemu su pisana pisma o pobjedi i potom poslana svim namjesnicima u carstvu i drugim silama, sve u sultanovo ime, a podijeljene su nagrade i povišice. Objavljeno je da je sultanu, zbog otečenih nogu, nemoguće pojaviti se u javnosti, a molitvu i zahvalnicu za sjajnu pobjedu će obaviti u petak, nakon završene izgradnje sigetske džamije. Podijeljeno je više službi, a izgradnja tvrđave se nastavila. Tako je, zahvaljujući velikom veziru Mehmedu Sokoloviću, sačuvana tajna o Sulejmanovoj smrti sve do dolaska njegova sina i prijestolonasljednika iz Kütahije u Carigrad.¹⁸¹

Za vrijeme opsjedanja Sigeta i Đule Nadvojvoda Karlo je u Međimurju, sa svojom vojskom, činio sve da omete Turke u opsjedanju Sigeta. No, za to isto vrijeme je i glavna vojska na sjeveru stajala skršenih ruku. Strah Nijemaca je bio tolik da nisu htjeli ni čuti za davanje pomoći. Ratno je vijeće naposljetku odlučilo da se vojska pomakne do Đura i da ondje čeka na daljnje događaje. Nakon sedam dana, 22. listopada, vojska je raspuštena.¹⁸²

¹⁷⁸ J. Von Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva I.*, str. 512.-513.

¹⁷⁹ Isto, str. 513.

¹⁸⁰ V. Klaić, *Povijest Hrvata*, Knjiga peta, str. 324. – 334.

¹⁸¹ J. Von Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva I.*, str. 513.-514..

¹⁸² V. Klaić, *Povijest Hrvata*, Knjiga peta, str. 324. – 334.

Franjo Črnko, komornik Nikole Zrinskog, jedan od nekolicine preživjelih očevidaca bitke. Črnko je nekoliko godina nakon Sigeta na hrvatskom, njemačkom i latinskom jeziku vjerno i potanko opisao sigetsku katastrofu. Njegovo prozno izvješće (kronika) Podsjedanje i osvojenje Sigeta postao je osnova za druge litararne prerade te teme, tako je poslužilo ubrzo Barni Karnautiću da napiše povijesni ep *Vazetje Sigeta grada*, koji mu je posthumno 1584. godine objavljen u Veneciji. Na taj se način sa Šubićevim heroizmom, koji ubrzo prerasta u legendu, upoznala europska javnost.¹⁸³

7. Posljedice Sigetske bitke

Nakon pada Sigeta veliki je vezir Sokolović ostao još neko vrijeme u Ugarskoj, i dalje tajeći da je sultan mrtav. Vojska je osvajal gradove kao što su Bobovac, Vizvar, Čurgo i dr. tek 21. listopada stala se turska vojska vraćati u Carigrad, odvođeći 80 000 kršćana u sužanjstvo. Došavši u Beograd 24. listopada, veliki je vezir objavio sultanovu smrt, a vojska se poklonila mladom Selimu II., koji je već sjeo na prijestolje u Carigradu.

Novi sultan nije imao volje ni novaca za ratovanje, a osim toga, zaprijetila je i opasnost od Perzijanaca, pa su Turci morali odustati od pohoda na Beč i vratiti se u u Carigrad.

Maksimilijan se od 1566. godine držao podalje ratovanja i vojnih pothvata, tim više što ni Njemačka ni Ugarska nisu bile sposobne da izdrže još koji rat. Kraljevina Hrvatska i Slavonija je pretvorena u „ostatke ostataka“. Dodatni je udarac bila smrt grofa Petra Erdödjija, 26. travnja 1567.¹⁸⁴

Nakon Nikoline smrti Zrinski su izgubili sve stare posjede između Kupe i Une, prenijevši svoja stalna sjedišta u Čakovec i Ozalj na Kupi.¹⁸⁵

¹⁸³ I. Goldstein, *Povijest, knjiga 21 – Hrvatska povijest*, str. 171. – 172.

¹⁸⁴ V. Klaić, *Povijest Hrvata*, Knjiga peta, str. 335.

¹⁸⁵ I. Goldstein, *Povijest, knjiga 21 – Hrvatska povijest*, str. 171.

8. Tijek turskih ratova nakon Sigetske bitke

Bosanski je pašaluk osnovan 1580. godine, a na njegovo je čelo 1591. godine postavljen ratoborni Hasan-paša Predojević.¹⁸⁶ Predojevićev je cilj bio pod tursku vlast staviti sva dotad neosvojena područja uz rijeke Unu i Kupu, a posebno Sisak, koji je tada nazivan “ključem Hrvatske”. Padom Siska turskoj bi vojsci bio otvoren put prema Zagrebu, a to je pretpostavljalo i konačno osvajanje čitave Hrvatske.

Hasan-paša Predojević počeo je ostvarivati svoj plan odmah po preuzimanju dužnosti, te 1591. prvi puta pokušava opsadu Siska, ali doživljava neuspjeh. Godinu dana kasnije Hasan-paša gradi tvrđavu koja je poslije prozvana Petrinja, koja mu je trebala pomoći pri osvajanju Siska i ponovno pokušava opsadom grad staviti pod svoju vlast. No ni drugi put u tome ne postiže ništa značajno, jer kanonik Mikac i njegovi vojnici odolijevaju svim turskim navalama.

Ipak, Predojević je te godine postigao jedan značajan uspjeh, a to je osvajanje grada Bihaća, koji se nakon devetodnevene opsade predao, praktički bez borbe. Kapetan Lamberg otvorio je vrata grada na zahtjev građana, jer im je paša obećao potpunu slobodu ako predaju grad. Unatoč obećanju, Turci su pobili 2 000 ljudi i odveli sa sobom oko 800 djece.

Kako je bez poteškoća uspio staviti Bihać, nekada nazivan i “glavni grad hrvatskog kraljevstva”, pod tursku vlast, Hasan-paša Predojević se ponovno odlučuje napasti Sisak. Skupio je više od 10 000 vojnika, dok je sisačka posada brojila 300 branitelja pod zapovjedništvom kanonika Blaža Đuraka i Matije Fintića. Hasan-paša je bio uvjeren da će lako poraziti tako malobrojnu posadu već iscrpljenu stalnim turskim napadima. Međutim, nije znao da je nakon pada Bihaća, Sabor donio *zakon o sveopćem zemaljskom ustanku ili insurekciji*, tj. odluku o općem ustanku, gdje je napisano da na banov poziv plemići, kmetovi, građani i sve duhovne osobe moraju krenuti u rat.¹⁸⁷

U to je vrijeme hrvatski ban bio Toma Erdödy, sin nekadašnjeg bana Petra II. Erdödyja. Toma Erdödy je unatoč svojoj mladosti bio već vrlo iskusan u borbama s Turcima. Erdödy kreće u pomoć ugroženom gradu sa više od 1 200 vojnika, a pridružuju mu se Andrija Auersperg, general Karlovačkog generalata, zatim njemačke postrojbe s nekoliko tisuća konjanika, Stjepan Grasswein, zapovjednik Slavonske krajine i njegovi konjanici, oko 500 žumberačkih uskoka i na kraju štajerski pukovnik Ruprecht Eggenberg sa svojim vojnicima.

¹⁸⁶ V. Klaić, *Povijest Hrvata*, Knjiga peta, str. 465.

¹⁸⁷ Isto, str. 471.-480.

Ta udružena hrvatsko-njemačka vojska, koja je došla u pomoć Sisku, u konačnici je brojila oko 5 000 bojovnika.

Dana 22. lipnja 1593. godine združene su se kršćanske čete sukobile s Turcima i pri tome ih odbacile od Siska prema rijeci Kupi. U vrlo kratkom vremenu turska je vojska pretrpjela izrazito težak poraz te se od njega više nikada nije potpuno oporavila. Bio je to početak kraja turske ekspanzije ne samo u Hrvatskoj, već i u Europi, čiji je kršćanski dio bio oduševljen velikom pobjedom nad višestoljetnim turskim osvajačima. Sisačka bitka bila je prekretnica u borbama protiv Turaka.¹⁸⁸ U tom okršaju poginulo je oko 8 000 Osmanlija, a veliki broj utopio ih se u Kupi, a jedan od utopljenika bio je i Hasan-paša Predojević.¹⁸⁹

Iako su Turci nakratko iste godine osvojili Sisak, Hrvati su ga vratili 1594., a konačno je nakon dugo vremena uspostavljena ravnoteža hrvatskih i turskih snaga. Godine 1595. oslobođene su i Petrinja te Hrastovica, a hrvatsku je vojsku tada vodio general Juraj Lenković. Postupno su oslobađani i drugi krajevi, pa se granica Turskog Carstva sve više pomicala u korist Hrvatske.

Sukobi s Turcima u tom vremenu završeni su 1606. godine kada su hrvatsko-ugarski kralj Rudolf II. Habsburški i turski sultan Ahmed I. sklopili mir na ušću rijeke Žitve u Dunav. Tim je sporazumom zauvijek, jednokratnom isplatom 200 000 dukata, ukinuto plaćanje danka turskim sultanima. Mir na Žitvi bio je prvi pravi ravnopravni mir potpisan sa osmanlijskim osvajačima.¹⁹⁰

¹⁸⁸ J. Matuz, *Osmansko Carstvo*, str. 91.

¹⁸⁹ V. Klaić, *Povijest Hrvata*, Knjiga peta, str. 491-496.

¹⁹⁰ H. Inalcik, *Osmansko Carstvo, Klasično doba 1300.-1600.*, str. 50.

9. Zaključak

Veliki vezir Mehmed Sokolović je, lukavim činom zatajivanja sultanove smrti, spasio slavu i snagu Osmanskog carstva. Taj se čin ispostavio kao vrlo promišljen jer da je turska vojska saznala za smrt svog sultana u strahu bi se razbježala, gledajući na sultanovu smrt kao na Allahov znak koji im pretkazuje loš ishod bitke. U borbi za spas Sigeta istaknuo se Nikola Šubić Zrinski, koji je svojim junačkim djelom izazvao divljenje cijele tadašnje Europe. Poznata je izreka francuskog kardinala Richelieua koji je rekao da je Habsburškom Carstvo trebalo čudo da preživi, i to se čudo dogodilo u Sigetu.

Nikola Zrinski je za vrijeme svog banovanja spasio „ostatke ostataka“ hrvatskog kraljevstva od sigurne propasti koja mu se približavala.

Nikola Zrinski, praunuk sigetskog junaka, opisao je u svom epskom djelu pod naslovom "Opsada Sigeta" herojsku smrt svog djeda 1566. godine, koja je ušla u sve povijesne anale 16. stoljeća. Nikola Šubić Zrinski, "stup i štit hrvatski, grada sigetskog glavari i prvi strah turski vijeka svog" danas se slavi kao najveći hrvatski vojni junak, a danas ga osim nas Hrvata i Mađari smatraju svojim nacionalnim junakom.

Pobjedom nad osmanskom vojskom 1593. godine kod Siska napokon je zaustavljena turska najezda. Krajiška i banska vojska ubrzo prelaze u protunapad i provaljuju u okolicu Pakraca, Požege i Slatine. Hajduci oštećuju Sulejmanov most kod Osijeka, a kraće je vrijeme Turcima bio preotet i Klis. Sklapanjem mira između carske Austrije i Osmanskog carstva na uroke rijeke Zsitve u Dunav 1606. godine, borbe na granici u Hrvatskoj nisu prestajale. Iako se središnje vlasti međusobno optužuju za kršenje mira, mirovni se sporazumi produžuju. No, tek su pred kraj 17. stoljeća Turci konačno protjerani s hrvatskih prostora. Osvajanjem Virovitice 1684. godine krajiškoj je vojsci otvoren put do Osijeka. Padom Budima, Pečuha, Siklosa, Szigeta i Kaposvara te uništenjem Sulejmanova mosta 1686., bili su Turci izbačeni iz Ugarske. Težak su poraz Turci doživjeli kod Nagy Harsanyja u kolovozu 1687., pod velikim vezirskom Sulejman-pašom, što je dovelo do protjerivanja Turaka iz Slavonije i većeg dijela Srijema. Uskoro su Turci bili prisiljeni napustiti Liku i Krbavu. Turci su potpuno potisnuti iz Slavonije nakon poraza kod Slankamena 1691. godine, a bitkom kod Sente 1697. Turci su strahovito potučeni. Poraz kod Sente označio je kraj iscepljujućem ratu i ubrzao je sklapanje mira s Osmanskim Carstvom 1699. prema načelu tko što posjeduje, neka mu i ostane (*uti possidetis*).

10. Popis priloga

1. Prilog 1. Sulejman I. Veličanstveni, Josef Matuz, *Osmansko Carstvo*, Školska knjiga, Zagreb, 1992., str 103.
2. Prilog 2. Rodoslovlje osmanskih sultana, Josef Matuz, *Osmansko Carstvo*, Školska knjiga, Zagreb, 1992., str. 170., 171.
3. Prilog 3. Ludovik II. Jagelović
http://hr.wikipedia.org/wiki/Ludovik_II.#mediaviewer/Datoteka:Louis2.jpg
4. Prilog 4. Ivan Zapolja,
http://hr.wikipedia.org/wiki/Ivan_Zapolja#mediaviewer/Datoteka:Jan_Zapolskyx.png
5. Prilog 5. Ferdinand Habsburški,
http://hr.wikipedia.org/wiki/Ferdinand_I._car_Svetog_Rimskog_Carstva#mediaviewer/Datoteka:Hans_Bocksberger_der_Aeltere_001.jpg
6. Prilog 6. Siget u drugoj polovici XVI stoljeća, Vjekoslav Klaić, *Povijest Hrvata*, Knjiga peta, Nakladni zavod MH, Zagreb, 1980., str. 329.
7. Prilog 7. Nikola Zrinski, Jaroslav Šidak, *Kroz pet stoljeća hrvatske povijesti*, Školska knjiga, Zagreb, 1981., str. 64.
8. Prilog 8. Potpis Nikole Zrinskog, Vjekoslav Klaić, *Povijest Hrvata*, Knjiga peta, Nakladni zavod MH, Zagreb, 1980., str. 329.
9. Prilog 9. Mehmed paša Sokolović, Josef Matuz, *Osmansko Carstvo*, Školska knjiga, Zagreb, 1992., str 103.

11. Popis literature

1. Adamček, Josip, „Susjedgradsko-stubičko vlastelinstvo uoči 1573.“, *Historijski zbornik XIX – XX*, 1966-1967.
2. Barabas, Samu, *Codex epistolaris et diplomaticus comitis Nicolai de Zrinio I i II*, Budimpešta, 1898., 1899.
3. Bašagić, Savfet-beg, *Znameniti Hrvati, Bošnjaci i Hercegovci u Turskoj carevini*, Matica hrvatska, Zagreb, 1931.
4. Goldstein, Ivo, *Povijest, knjiga 21 – Hrvatska povijest*, Europapress holding d.o.o., Zagreb 2007.
5. Gostl, Igor, „Četiristotrideseta obljetnica junačke pogibije Nikole Šubića Zrinskoga 1566. – 1996.“, *Hrvatska obzorja - časopis Matice hrvatske*, god. IV., br. 4, Split, 1996.
6. Horvat, Josip, *Politička povijest Hrvatske*, Nakladni zavod Binoza – svjetski pisci, Zagreb, 1936.
7. Inalcik, Halil, *Osmansko Carstvo, Klasično doba 1300. – 1600.*, Srednja Europa, Zagreb, 2002.
8. Kampuš, Ivan, „Prilog pitanju o poreznom sistemu u Gradecu od XIV do XVI st.“, *Historijski zbornik, Radovi*, vol. 17, Odsjek za povijest 5, 1963, 5 – 26
9. Klaić, Vjekoslav, *Povijest Hrvata*, Knjiga četvrta, Nakladni zavod MH, Zagreb, 1980.
10. Klaić, Vjekoslav, *Povijest Hrvata*, Knjiga peta, Nakladni zavod MH, Zagreb, 1980.
11. Matuz, Josef, *Osmansko Carstvo*, Školska knjiga, Zagreb, 1992.
12. Mažuran, Ive, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, Golden marketing, Zagreb, 1998.
13. Parry, V. J., *A History of the Ottoman Empire to 1730*, Cambridge University Press, 1976.
14. Prelog, Milan, *Povijest Bosne od najstarijih vremena do propasti Kraljevstva*, Naklada J. Studničke i druga, Sarajevo, 1912.
15. Skupina autora, *Povijest 9: Počeci novoga doba (16. stoljeće)*, Zagreb, Europapress holding, 2008.0
16. Skupina autora, *Povijest 21: Hrvatska povijest*, Zagreb, Europapress holding, 2008.
17. Sršan, Stjepan, „Migracije Hrvata u Ugarsku pod vodstvom bosanskih franjevaca do sredine 18. stoljeća“, u: Živković, Pavo, *Povijesni zbornik – godišnjak za kulturu i povijesno naslijeđe*, br. 1 i 2 (God. I), Odsjek za povijest – Filozofski fakultet Osijek, 2006./2007.
18. Šidak, Jaroslav, *Kroz pet stoljeća hrvatske povijesti*, Školska knjiga, Zagreb, 1981.

19. Šišić, Ferdo, *Povijest Hrvata – pregled povijesti hrvatskog naroda*, drugi dio, Marjan tisak, Split, 2004.
20. Turnbull, Stephen, *The Ottoman Empire, 1326 – 1699*, London, Osprey Publishing, 2012.
21. Von Hammer, Joseph, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva I.*, Elbookers, Zagreb, 1979.
22. <http://vakuf.ba/o-vakufima/najznamenitiji-vakifi>
23. <http://www.encyclopedia.com/topic/Suleiman.aspx>